

Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ Δ' ΕΞΑΜΗΝΟΥ
«ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

ΟΡΟΝΟΜΟΚΛΗΤΗΣ:

ΟΡΟΝΟΜΟΚΛΗΤΗΣ ΟΡΟΝΟΜΟΚΛΗΤΗΣ, ΟΡΟΝΟΜΟΚΛΗΤΗΣ
ΟΡΟΝΟΜΟΚΛΗΤΗΣ ΟΡΟΝΟΜΟΚΛΗΤΗΣ, ΟΡΟΝΟΜΟΚΛΗΤΗΣ

Τα Συνταγματικά Δικαιώματα
στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο

Δουδουντσάκη Σοφία
Α.Μ. 1340200500078
Δ' Εξάμηνο, Μάιος- Ιούνιος 2007

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ	4
Μέρος Ι.....	4
1. Γενικά περί συνταγματικών δικαιωμάτων.....	4
1.1. Αποστολή των συνταγματικών δικαιωμάτων.....	4
1.2 Αντικείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων.....	4
2. Γένεση, εξέλιξη και κατοχύρωση των συνταγματικών δικαιωμάτων.....	5
2.11Κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο.....	5
2.2 Κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο.....	6
Μέρος ΙΙ- Τα δύο βασικά ευρωπαϊκά κείμενα αναγνώρισης και προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: η ΕΣΔΑ και ο Χάρτης	8
1. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).....	8
1.11Αναλυση-Ερμηνεία ΕΣΔΑ.....	9
1.2 Δικαιώματα κα ελευθερίες που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ.....	10
1.30 Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης.....	15
1.3.1 Περιεχόμενο.....	15
1.4 Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ).....	16
1.4.1 Δέσμευση από τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ και αναγκαστική εκτέλεσή τους...	16
1.4.2 Η σημασία της νομολογίας του ΕΔΔΑ.....	17
2. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΧΘΔΕΕ).....	18
2.1 Συνοπτική παρουσίαση των διατάξεων του Χάρτη.....	18
2.2 Δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη.....	19
2.3Αποτελεσματικότητα της προστασίας κατά τον Χάρτη.....	23
2.4 Η σημασία της ενσωμάτωσης του ΧΘΔΕΕ στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα.....	24
2.5 Νομική ισχύς και επίδραση του Χάρτη.....	24
2.5.1 Ιστορικό ΔΚΔ 2003/2004.....	25
Μέρος ΙΙΙ – Συμπεράσματα	26
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	29
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	30
ΓΛΩΣΣΑΡΙ	34
ΛΗΜΜΑΤΑ/ ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ	38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	38

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός του παρακάτω πονήματος είναι η μελέτη της κατοχύρωσης, προστασίας και εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Κοινοτικού Δικαίου.

Τα «Δικαιώματα του Ανθρώπου» ή «Ανθρώπινα Δικαιώματα» (Droits de l'Homme, Human Rights), σύμφωνα με τις κρατούσες σήμερα στα δημοκρατικά κράτη αντιλήψεις, είναι εγγενή στον Άνθρωπο, σύμφυτα προς την ανθρώπινη ιδιότητα. Απορρέουν από την προσωπικότητα και αξιοπρέπεια και συνοδεύουν κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα.

Η αναγνώριση και προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί τη θεσμική θωράκιση του κάθε μεμονωμένου ανθρώπου έναντι της κρατικής αυθαιρεσίας ή κατάχρησης. Με αυτήν εξασφαλίζεται η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του Ανθρώπου. Ο Άνθρωπος όμως δεν είναι αποκομμένο άτομο. Είναι μέλος του κοινωνικού συνόλου. Επομένως η προστασία που του παρέχεται υπηρετεί και την κοινωνία. Η διασφάλιση των ατομικών αξιών προάγει και τις κοινωνικές αξίες, τους θεσμούς και τον πολιτισμό. Η προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το θεμέλιο της έννομης τάξης που την παρέχει. Γι' αυτό έχει αξία υπερνομοθετική.

Από την ίδια τη φύση της η προστασία αυτή πρέπει να ανήκει σε βαθμίδα ιεραρχικά ανώτερη εκείνης του απλού νόμου, να επικρατεί του κοινού νόμου, ώστε αυτός να μην μπορεί να την καταργεί ή να την περιορίζει. Πράγματι, όπου η προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει καθιερωθεί, περιλαμβάνεται σε νομικά κείμενα με δύναμη ανώτερη του νόμου, στα πλαίσια μεν της εσωτερικής (εθνικής) έννομης τάξης, στο Σύνταγμα του κράτους, σε υπερκρατικό δε επίπεδο σε διεθνείς Συνθήκες ή Συμβάσεις, που δεσμεύουν το κάθε κράτος έναντι των άλλων κρατών που τις έχουν συνυπογράψει και κυρώσει και επομένως κατισχύουν (επικρατούν) του απλού εσωτερικού νόμου (άρθρο 28 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος).

Τα Δικαιώματα αυτά έχουν ευρύτατο πεδίο εφαρμογής. Εφόσον υποκείμενο των έννομων σχέσεων είναι πάντοτε ο Άνθρωπος, η αναγνώριση και προστασία των δικαιωμάτων του, επικαθορίζει όλες τις νομικές ρυθμίσεις, όλα τα αστικά δικαιώματα (προσωπικά, περιουσιακά, εργασιακά, οικογενειακά, κληρονομικά), δηλ. την έννομη ρύθμιση κάθε ανθρώπινης συμπεριφοράς, όλες τις συναλλαγές και την εν γένει ανθρώπινη κατάσταση.

Όπου Άνθρωπος εκεί και τα Δικαιώματά του.

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

Μέρος Ι

1. Γενικά περί συνταγματικών δικαιωμάτων

Συνταγματικά δικαιώματα είναι τα παρεχόμενα στα άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου θεμελιώδη, πολιτικά κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τα οποία αποτελούν τις κατά την αντίληψη του συντακτικού νομοθέτη βασικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας και των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται κατά της κρατικής και κάθε άλλης εξουσίας, το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνον προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος¹. Από οντολογική άποψη το συνταγματικό δικαίωμα συνιστά εξουσία, δηλαδή δύναμη αναγνωριζόμενη και ρυθμιζόμενη από το δίκαιο. Η έννοια του συνταγματικού δικαιώματος δεν διαφέρει βασικά από την έννοια του κοινού δικαιώματος, του παρεχόμενου με την κοινή νομοθεσία. Όπως το κοινό, έτσι και το συνταγματικό δικαίωμα, αποτελεί εξουσία παρεχόμενη στο άτομο από το δίκαιο που αποσκοπεί στην ικανοποίηση συμφέροντος². Σύμφωνα με τον καθηγητή κ. Α. Δημητρόπουλο, η έννοια του συνταγματικού δικαιώματος είναι σχετικά απλή. Συνταγματικό δικαίωμα είναι το δικαίωμα που παρέχεται στους πολίτες απ' ευθείας από το Σύνταγμα. Από αυτό και μόνο μπορούμε να συνάγουμε ότι η συνταγματική αναγνώριση αποτελεί βασικό στοιχείο των συνταγματικών δικαιωμάτων και επίσης ότι δεν μπορούν να καταργηθούν ή τροποποιηθούν με την συνήθη διαδικασία (απαιτείται η διαδικασία της αναθεώρησης του Συντάγματος). Το γεγονός αυτό σημαίνει παροχή επιπλέον εγγυήσεων προς τους πολίτες σχετικά με την σημαντικότητα και την διάρκεια των συνταγματικών δικαιωμάτων.

1.1 Αποστολή των συνταγματικών δικαιωμάτων

Αποστολή των συνταγματικών δικαιωμάτων είναι ο καθορισμός του συνταγματικού προτύπου του πολίτη και γενικότερα του ανθρώπου. Στο περιεχόμενο των συνταγματικών κανόνων δεν ανήκει μόνον η οργάνωση της κρατικής εξουσίας, αλλά όπως προκύπτει και από τα πρώτα συνταγματικά κείμενα, υπήρχαν δύο ειδών κανόνες : κανόνες που αναφέρονταν στην οργάνωση της κρατικής εξουσίας και κανόνες που παρέιχαν δικαιώματα στους πολίτες. Η λειτουργία των εν λόγω κανόνων είναι μεταξύ άλλων όχι μόνο ο προσδιορισμός του προτύπου ενός κράτους αλλά και ο προσδιορισμός του συνταγματικού προτύπου του πολίτη, δύο συνταγματικά πρότυπα που βαίνουν παράλληλα. Οι κανόνες με τους οποίους προσδιορίζεται το συνταγματικό πρότυπο του πολίτη είναι κανόνες που απονέμουν δικαιώματα και υποχρεώσεις.

1.2 Αντικείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων

Κύριο αντικείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων είναι η γενικότερη προστασία διαφόρων βασικών εκφάνσεων της ανθρώπινης ζωής. Με αυτή την συγκεκριμενοποίηση, μπορούμε να πούμε ότι τα συνταγματικά δικαιώματα είναι βασικά ή θεμελιώδη δικαιώματα και κατά αυτό το τρόπο δικαιολογείται και ο χαρακτηρισμός τους ως θεμελιώδη δικαιώματα. Αποτελούν

¹ Βλ. Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα – Εκδ. Σάκκουλα 2005 σελ.101

² Βλ. Δημητρόπουλος Α. Συνταγματικά Δικαιώματα – Εκδ. Σάκκουλα 2005 σελ.101

συνταγματικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας αποτελούν δηλαδή μερικότερες πλευρές της ανθρώπινης υπόστασης και δραστηριότητας, τις οποίες ο συντακτικός νομοθέτης έκρινε ότι έπρεπε ιδιαίτερα να προστατεύσει. Με την συνταγματική κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων παρέχονται καταρχήν εξουσίες σε αυτά τα ίδια τα άτομα. Πρόκειται κυρίως για εξουσίες του ανθρώπου πάνω στον εαυτό του, για ικανότητα αυτεξουσιασμού του ανθρώπου, για κατοχύρωση της ικανότητας δράσης στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο και συμμετοχής στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή. Παράλληλα τα θεμελιώδη δικαιώματα θέτουν τα όρια της συμπεριφοράς του φορέα τους, προς τους άλλους φορείς και ανάστροφα. Ιδιαίτερα προσδιορίζουν τη συμπεριφορά του κράτους, από την οποία εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό η δυνατότητα άσκησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

2.Γένεση, εξέλιξη και κατοχύρωση των συνταγματικών δικαιωμάτων

Πολλοί συγγραφείς αναζητούν τα πρώτα ίχνη των ατομικών ελευθεριών στην αρχαία Αθήνα, όπου γεννήθηκε και ευδοκίμησε το δημοκρατικό πολίτευμα. Εντούτοις, τα θεμελιώδη δικαιώματα των αρχαίων Ελλήνων δεν έχουν την έντονη αντικρατική κατεύθυνση όπως τα «ατομικά δικαιώματα» του μεταγενέστερου δυτικού συνταγματισμού. Η Γαλλική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη του 1789 και το γαλλικό Σύνταγμα του 1791, είναι τα δύο κείμενα, που δημιούργησαν τον αποκαλούμενο «κλασσικό κατάλογο των ατομικών δικαιωμάτων», στον οποίο περιλαμβάνονται η ισότητα, η προσωπική ασφάλεια και ελευθερία, το άσυλο της κατοικίας, η ελευθερία του τύπου και έκφρασης των στοχασμών, το απόρρητο των επιστολών, η θρησκευτική ελευθερία, η ελευθερία εκπαίδευσης, η ελευθερία του συνέρχεσθαι, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι προς τις αρχές, η οικονομική ελευθερία, το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας και, όπως προστέθηκε αργότερα, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι.

Στη σύγχρονη εποχή τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώνονται από όλα τα Συντάγματα και ο κλασσικός κατάλογος έχει κατά πολύ μεταβληθεί αριθμητικά και ποιοτικά. Παρά όμως την καθολική αναγνώριση και συνταγματοποίηση τους, το πρόβλημα των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου εξακολουθεί να απασχολεί τη νομική επιστήμη και επικαιρότητα.

2.1 Κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο

Μετά το δεύτερο κυρίως παγκόσμιο πόλεμο τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώθηκαν στο διεθνές δίκαιο σε μια σειρά συμβάσεων στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, καθώς και περιφερειακών οργανισμών, όπως προπάντων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Παρακάτω θα αναφερθούμε εκτενώς στην κατοχύρωση στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- Στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών:

Στις 10 Δεκεμβρίου 1948 ψηφίστηκε στο Παρίσι η «Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» που περιλάμβανε πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Ακολούθως το 1966 ψηφίστηκε το σύμφωνο των οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων, το οποίο κυρώθηκε με τον ν. 1532/1985

Το ίδιο έτος η συνέλευση ψήφισε επίσης το σύμφωνο των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, το οποίο κυρώθηκε με τον ν.2462/1997

Στο πλαίσιο του ΟΗΕ ανήκει και η Διακήρυξη της Παγκόσμιας Διασκέψεως για τα δικαιώματα του ανθρώπου που έγινε στη Βιέννη στις 25 Ιουνίου του 1993, η οποία δεν έχει νομική δεσμευτικότητα, αν και είναι αδιαμφισβήτητη η πολιτική της σημασία και αποτελεσματικότητα.

- Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης:

Στις 4 Νοεμβρίου του 1950 τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου, υπογράφουν τη γνωστή ως «Σύμβαση της Ρώμης», «Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» (ΕΣΔΑ)³. Η παραπάνω σύμβαση δεν περιορίστηκε απλώς στη διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά προς εξασφάλισή τους ιδρύθηκαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ). Ακολούθησαν η ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως (13.12.1957), ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (18.10.1961), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί προλήψεως των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης μεταχείρισης της ποινής (26.11.1987), η Σύμβαση για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου σε σχέση με τις εφαρμογές της Βιολογίας και ιατρικής (4.4.1997 καθώς και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών (25.1.1996)

- Στο πλαίσιο του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών (Organisation of American States)

A. Αμερικανική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948

B. Αμερικανική Σύμβαση περί των δικαιωμάτων του ανθρώπου 1969

- Στο πλαίσιο του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας (Organisation of African Unity)

Αφρικανικός Χάρτης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των λαών του 1981

2.2 Κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο

Οι ιδρυτικές συνθήκες για τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΚΑΧ, ΕΚΑΕ, ΕΟΚ) και για την ΕΕ δεν προέβλεπαν κάποιο κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων συγκρίσιμο με τις διατάξεις που περιέχουν τα Συντάγματα των κρατών-μελών ή με τον κατάλογο που περιέχει η ΕΣΔΑ. Επειδή η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είναι κράτος με καθολικές εξουσίες, αλλά ένας οργανισμός με ειδικούς, (κυρίως οικονομικούς) σκοπούς δεν θεωρήθηκε κατά τη σύνταξη των συνθηκών αναγκαίο να περιληφθούν διατάξεις που να εγγυώνται γενικά ατομικά δικαιώματα μολονότι εγγυώνται μερικές σπουδαίες πλευρές της οικονομικής ελευθερίας και ισότητας, Στις κοινοτικές αυτές ελευθερίες ανήκουν η απαγόρευση της διάκρισης βάσει της ιθαγένειας (στο οικονομικό πεδίο), η ελευθερία διακίνησης των εργαζομένων, η ελευθερία εγκατάστασης, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών και η ελευθερία κίνησης κεφαλαίων.

Η εξέλιξη όμως των ευρωπαϊκών κοινοτήτων έχει καταστήσει πλέον αναγκαία την προστασία των ατομικών ελευθεριών στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου. Το 1977 και το 1978 τα πολιτικά όργανα της κοινότητας διακήρυξαν την θέλησή τους να προστατεύσουν τα ατομικά δικαιώματα στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου στην κοινή διακήρυξη των προέδρων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της επιτροπής της 5 Απριλίου 1977⁴. Η διακήρυξη αυτή

³ Η σύμβαση άρχισε να ισχύει στις 3 Σεπτ 1953 και συμπληρώθηκε με 12 πρόσθετα πρωτόκολλα και τον Κοινωνικό Χάρτη της Ευρώπης

⁴ JOINT DECLARATION by the European Parliament, the Council and the Commission

THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE COMMISSION,

Whereas the Treaties establishing the European Communities are based on the principle of respect for the law;

Whereas, as the Court of Justice has recognized, that law comprises, over and above the rules embodied in the treaties and secondary Community legislation, the general principles of law and in particular the fundamental rights, principles and rights on which the constitutional law of the Member States is based;

Whereas, in particular, all the Member States are Contracting Parties to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed in Rome on 4 November 1950,

υιοθετήθηκε από τους αρχηγούς κρατών και των κυβερνήσεων των κρατών-μελών στις 7 και 8 Αυγούστου 1978 στην Κοπεγχάγη. Στις 12 Απριλίου 1989 το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο έκανε ένα ακόμη σημαντικό βήμα: ψήφισε μια «Διακήρυξη θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών». Αποτελείται από 28 άρθρα που προέρχονται από τις συνθήκες που ίδρυσαν τις Κοινότητες, τα συντάγματα των κρατών-μελών, τη νομολογία του ΔΕΚ, την ΕΣΔΑ και τις ισχύουσες διεθνείς συμβάσεις. Το κείμενο αυτό δεν απέκτησε νομική δεσμευτικότητα και έχει μόνο συμβολική σημασία.

Παρά ταύτα το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων καθιέρωσε με τη νομολογία του ένα κοινοτικό σύστημα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Όταν, ωστόσο άρχισε να προβάλλει ανάγκη για την προστασία των δικαιωμάτων του Ευρωπαίου Πολίτη και κάθε ανθρώπου που ζει στον χώρο της ευρωπαϊκής Ένωσης, απάντηση δόθηκε το 1992 με τη συνθήκη του Μάαστριχτ. Εκεί προβλέπεται η υποχρέωση της ΕΕ να εφαρμόζει την ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών (άρθρο 6 παρ.2 ΣυνθΕΕ)⁵. Στη συνέχεια ακολούθησε η συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), η οποία αναγορεύει με ρητό ορισμό τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου σε θεμελιώδεις αρχές της ΕΕ και προσφέρει ερείσματα για την ενίσχυση της αρχής του κοινωνικού κράτους. Ακόμα αναδεικνύει την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου - όπως αυτή διαγράφεται στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών της ΕΕ και στην ΕΣΔΑ - σε συνιστώσα του θεσμικού οικοδομήματος της.

Σε δήλωση των αντιπροσώπων της στις 10 Δεκεμβρίου 1998, επ' ευκαιρία του εορτασμού της πεντηκοστής επετείου της Παγκόσμιας Διακήρυξης Των Δικαιωμάτων του ανθρώπου του ΟΗΕ, η ΕΕ εξήρε τις προσπάθειες της όσων αφορά την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κοινοποίησε τα μέτρα που έμελλε να ακολουθήσει προς την κατεύθυνση αυτή. Και καθώς έως τότε ήταν αισθητή η ανασφάλεια δικαίου των ευρωπαϊών πολιτών όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων τους, ιδιαίτερα όσων δραστηριοποιούνταν στον παραγωγικό-οικονομικό τομέα στα πλαίσια της Ένωσης, τον Ιούνιο του 1999 στο ευρωπαϊκό συμβούλιο της Κολωνίας αποφασίζεται η σύνταξη ενός Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων που ν' αποτελεί συγκερασμό των αρχών που εντοπίζονται στα εθνικά συντάγματα, και αυτών της ΕΣΔΑ. Έτσι για πρώτη φορά προσδιορίζονται σε ένα ενιαίο κείμενο, διακηρυκτικού αρχικά χαρακτήρα, οι έννοιες της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της ιθαγένειας και της δικαιοσύνης.

Το ζήτημα της διεθνούς προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων τίθεται σε νέα βάση ύστερα από την υιοθέτηση του Χάρτη των Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ), τον Δεκέμβριο του 2000 στη Σύνοδο της Νίκαιας. Ο ΧΘΔΕΕ γίνεται το κύριο σημείο αναφοράς των οργάνων της ΕΕ για θέματα προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, εξακολουθώντας να μη έχει δεσμευτική ισχύ. Το φθινόπωρο του 2002, ομάδα νομικών από τα κράτη μέλη της ΕΕ, με εξουσιοδότησή της υποβάλλει Έκθεση με την οποία προτείνει αφενός την ενσωμάτωση του Χάρτη στο δεύτερο μέρος του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, το προσχέδιο του οποίου συζητείται στη Διάσκεψη Κορυφής της Θεσσαλονίκης και αφετέρου τη δυνατότητα προχώρησης της ΕΕ στην ΕΣΔΑ. Και φτάνουμε στο 2004, ένα βήμα πριν την ευρωπαϊκή

HAVE ADOPTED THE FOLLOWING DECLARATION:

1. The European Parliament, the Council and the Commission stress the prime importance they attach to the protection of fundamental rights, as derived in particular from the constitutions of the Member States and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

2. In the exercise of their powers and in pursuance of the aims of the European Communities they respect and will continue to respect these rights.

Πηγή: [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=el&lng1=el,en&lng2=bg,da,de,el,en,es,fi,fr,ga,it,nl,pt,ro,sv,&val=59885:cs&page=2&hwords=)

[lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=el&lng1=el,en&lng2=bg,da,de,el,en,es,fi,fr,ga,it,nl,pt,ro,sv,&val=59885:cs&page=2&hwords=](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=el&lng1=el,en&lng2=bg,da,de,el,en,es,fi,fr,ga,it,nl,pt,ro,sv,&val=59885:cs&page=2&hwords=)

⁵Άρθρο ΣΤ παρ. 2. Η Ένωση σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, και όπως προκύπτουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, ως γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου.

ολοκλήρωση, οπότε με τη συνθήκη της Ρώμης (29-10-2004) συντάσσεται το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα και αποφασίζεται η ένταξη σ' αυτό του ΧΘΔΕΕ ως αναπόσπαστο κομμάτι του. Έκτοτε ο χάρτης αποκτά δεσμευτική νομική ισχύ για την Ένωση τους θεσμούς, τα όργανα και τις υπηρεσίες της, καθώς και για τα ίδια τα κράτη μέλη, υπό την προϋπόθεση βεβαίως της κύρωσης του Ευρωπαϊκού Συντάγματος απ' τα τελευταία.

Μέρος II

Τα δύο βασικά ευρωπαϊκά κείμενα αναγνώρισης και προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: η ΕΣΔΑ και ο Χάρτης

Στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών θεσμών τα βασικά διεθνή κείμενα προστασίας των Δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι δύο: Πρώτον, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), η οποία καταρτίστηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης και υπογράφηκε από εκπροσώπους ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών (ιδρυτικών) στη Ρώμη, το έτος 1950, άρχισε δε να ισχύει το έτος 1953. Και, δεύτερον, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που περιλήφθηκε, όπως ήδη είπαμε, στη Συνθήκη της Νίκαιας (2001).

Η πρώτη προηγήθηκε χρονικά. Επιπλέον αποτέλεσε το πρότυπο και τη βάση, επάνω στην οποία στηρίχτηκε ο Χάρτης, ο οποίος και ρητά παραπέμπει στην ΕΣΔΑ όσον αφορά την έκταση της προστασίας και τους όρους και περιορισμούς στους οποίους αυτή υποβάλλεται. Προηγείται λοιπόν η παρουσίαση και ερμηνεία της ΕΣΔΑ.

1. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)

Η ΕΣΔΑ υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 μεταξύ των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης και τέθηκε σε ισχύ τον Σεπτέμβριο του 1953. Αποτελεί μία διεθνή πολυμερή σύμβαση με ιδιαίτερη σημασία. Και αυτό, γιατί όχι μόνο εξαγγέλλεται μία σειρά θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, αλλά προβλέπονται τα όργανα και οι διαδικασίες εκείνες που είναι απαραίτητες για την προστασία αυτών των δικαιωμάτων. Έτσι θεσπίζεται ένα σύστημα δικαστικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων με την σύσταση ενός δικαστηρίου ανεξάρτητου και αμερόληπτου, το οποίο εντός εύλογου προθεσμίας θα αποφασίσει για αστική ή ποινική υπόθεση (άρθρο 6 παρ.1 ΕΣΔΑ). Οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) αποτελούν ένα απαραίτητο εργαλείο για τη ν προσέγγιση και ερμηνεία της Σύμβασης.

Η ΕΣΔΑ κυρώθηκε από το Ελληνικό Κράτος μαζί με το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο με το Ν 2329/1953. Στη συνέχεια, το καθεστώς της δικτατορίας την κατήγγειλε και τέθηκε εκ νέου σε ισχύ με το ΝΔ 53/1974. Από τότε η σύμβαση δεσμεύει την Ελλάδα διεθνώς και οι διατάξεις της αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του εσωτερικού ελληνικού δικαίου που υπερισχύουν κάθε άλλης διάταξης νόμου (Σ 28 παρ.1). Η ισχύς της Ευρωπαϊκής Σύμβασης στην ελληνική έννομη τάξη είχε ως συνέπεια και την εφαρμογή της από τα ελληνικά δικαστήρια. Στην αρχή η επίκληση της είχε μάλλον επικουρικό χαρακτήρα, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του Συντάγματος. Σήμερα γίνονται ολοένα και περισσότερες αναφορές στη Σύμβαση από τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων και κυρίως των ανωτάτων δικαστηρίων.

1.1 Αναλυση-Ερμηνεία ΕΣΔΑ

- **Προοίμιο - Σκοπός της ΕΣΔΑ**

Στο προοίμιο της ΕΣΔΑ εξαγγέλλεται ως σκοπός της η στενότερη ένωση των μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, μέσω της διαφύλαξης και ανάπτυξης της προστασίας των Δικαιωμάτων και ελευθεριών του ανθρώπου. Τονίζεται η προσήλωση των Κυβερνήσεων στην προστασία αυτή ως «πρωταρχικό θεμέλιο της δικαιοσύνης και της ...ειρήνης». Επισημαίνεται ότι η προστασία των Δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου προϋποθέτει «πολιτικό σύστημα πραγματικής δημοκρατίας... και ενιαία αντίληψη και σεβασμό της» από όλα τα κράτη μέλη. Τέλος στο προοίμιο γίνεται αναφορά στην κοινή κληρονομιά του ιδεώδους της πολιτικής ελευθερίας και στις κοινές πολιτικές παραδόσεις των κρατών μελών.

- **Ποια πρόσωπα προστατεύονται**

Κατά το άρθρο 1 «Τα Υψηλά συμβαλλόμενα μέρη» (δηλαδή τα κράτη που έχουν υπογράψει και κυρώσει τη Σύμβαση) «αναγνωρίζουν σε κάθε πρόσωπο που βρίσκεται στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα και ελευθερίες που ορίζονται στο πρώτο μέρος - Τίτλος Ι - της Σύμβασης».

Όπως προκύπτει από τη διατύπωση αυτή, προστατεύεται κάθε άνθρωπος που βρίσκεται στη δικαιοδοσία οποιουδήποτε από τα κράτη μέλη. Η προστασία αυτή παρέχεται ανεξάρτητα από την ιθαγένεια, το φύλο, τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τη γλώσσα ή άλλη ιδιότητά του (σχετ. άρθρο 14, βλ. κατωτ. σελ. 109). Επομένως προστατεύονται ισότιμα όχι μόνο οι υπήκοοι του κράτους ή οι ευρωπαίοι αλλά και κάθε άλλο πρόσωπο τα Δικαιώματα του οποίου εξαρτώνται ή κρίνονται από τις αρχές ή τα δικαστήρια του κράτους μέλους.

- **Είδη της προστασίας που παρέχεται από την ΕΣΔΑ**

Τα κράτη μέλη υπογράφοντας και κυρώνοντας την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου προσχώρησαν, όπως λέχθηκε ήδη, σε ένα σύστημα πολυμερούς αναγνώρισης και προστασίας των Δικαιωμάτων αυτών. Με την προσχώρησή τους στη Σύμβαση ανέλαβαν διεθνή υποχρέωση, μεταξύ τους, να σέβονται τα ανθρώπινα Δικαιώματα. Έτσι αναδέχτηκαν τη συνακόλουθη διεθνή ευθύνη. Επομένως το κράτος του οποίου τα όργανα (διοικητικά ή δικαστικά) παραβιάζουν τις διατάξεις της Σύμβασης, προσβάλλοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα, υπόκειται στη διακρατική προσφυγή άλλων κρατών (άρθρο 33), ενώπιον του Δικαστηρίου (ΕΔΔΑ), με αίτημα τη συμμόρφωση του κράτους - παραβάτη, διαφορετικά, την αποβολή και τον αποκλεισμό του από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

- **Όργανα Ελέγχου**

Όργανα ελέγχου της ΕΣΔΑ είναι α) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(ΕΕΔΑ), β) η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, γ) το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) και δ) σε πολύ περιορισμένο ρόλο ο Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης. Τα όργανα της ΕΣΔΑ έχουν την έδρα τους στην έδρα του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Στρασβούργο. Πολύ σύντομα με το Πρωτόκολλο αριθμ.11 θα υπάρξει βαθειά

οργανική αναδιάρθρωση του ελέγχου της ΕΣΔΑ. Η επιτροπή των υπουργών θα πάψει να αναμειγνύεται στην ερμηνεία και εφαρμογή της Συμβάσεως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα καταργηθεί και η ερμηνεία και εφαρμογή της Συμβάσεως θα περιέλθει σε ενιαίο όργανο, το ΕΔΔΑ.

1.2 Δικαιώματα και ελευθερίες που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ

Άρθρο 2

Δικαίωμα στη ζωή⁶

Τα κράτη μέλη οφείλουν να σέβονται τη ζωή οποιουδήποτε ανθρώπου βρίσκεται στη δικαιοδοσία τους. Η θανάτωση οποιουδήποτε απαγορεύεται. Δικαιολογείται μόνο στις εξαιρετικές περιπτώσεις που απαριθμούνται στην παράγραφο 2, δηλ. όταν ο θάνατος επήλθε ως αποτέλεσμα χρήσης βίας που κατέστη απολύτως αναγκαία για την υπεράσπιση οποιουδήποτε προσώπου κατά παράνομη βίας (άμυνα), για την πραγματοποίηση νόμιμης σύλληψης ή για την παρεμπόδιση απόδρασης νομίμως κρατούμενου προσώπου ή για την καταστολή, σύμφωνα με το νόμο, στάσης ή ανταρσίας.

Ως ποινή η θανάτωση ουδέποτε δικαιολογείται, διότι δεν αποτελεί τιμωρία του εγκληματία αλλά φυσική εξόντωσή του. Πράγματι, με τα πρωτόκολλα 6 και 13, απαγορεύτηκε γενικά κάθε δικαστική καταδίκη σε θάνατο, καταργήθηκε δηλ. η θανατική ποινή σε κάθε περίπτωση.

Άρθρο 3⁷

Απαγόρευση βασανιστηρίων

Με τη διάταξη αυτή καθιερώνεται απαγόρευση, απόλυτη και ανεξαιρέτη, η οποία υπαγορεύεται για τη διαφύλαξη της ανθρώπινης αξίας και για το σεβασμό της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Βασανιστήρια ή κακομεταχείριση ή ευτελισμός ανθρώπου δεν συγχωρείται ούτε σε περιπτώσεις κινδύνου, κρίσεων ή πολέμων, ούτε σε βάρος υπόπτου ή ανακρινομένου για οποιοδήποτε έγκλημα, ούτε αν προηγήθηκε εγκληματική ή προκλητική δράση ή συμπεριφορά του. Το άρθρο αυτό αναφέρεται σε πέντε διακεκριμένες περιπτώσεις:

- α) βασανιστήρια,
- β) απάνθρωπη μεταχείριση,
- γ) απάνθρωπη τιμωρία,

⁶ Όμοιο το άρθρο 2 του Χάρτη, σε συνδυασμό με τη γενική διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 52, με την οποία οι ως άνω περιορισμοί της παραγράφου 2 ισχύουν και στην αντίστοιχη διάταξη του Χάρτη.

Πρβλ. τα άρθρα 5 παρ.2, 7 παρ. 3 του ελληνικού Συντάγματος. Ήδη με το νόμο 2172/93 (άρθρο 33) και με νεότερη νομοθεσία η θανατική ποινή έχει καταργηθεί στη χώρα μας σε κάθε περίπτωση.

⁷ Όμοιο το άρθρο 4 του Χάρτη, σε συνδ. και προς το 52 παρ.3.

Πρβλ. το άρθρο 7 παρ.2 του ελληνικού Συντάγματος, το οποίο απαγορεύει «τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας». Στα άρθρα 137 Α έως 137 Δ του ελληνικού Ποινικού Κώδικα προβλέπονται βαρύτερες ποινές για πράξεις βασανισμού ή προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

δ) εξευτελιστική μεταχείριση και

ε) εξευτελιστική τιμωρία.

«Βασανιστήριο» αποτελεί, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, «κάθε απάνθρωπη μεταχείριση που προκαλείται ηθελημένα και προξενεί πολύ σοβαρό και άγριο πόνο» (απόφαση του 1978 στην υπόθεση Ιρλανδία κατά Ηνωμένου Βασιλείου). Οι λοιπές περιπτώσεις συνιστούν ηπιότερες μορφές απανθρωπιάς ή εξευτελισμού.

Άρθρο 4⁸

Απαγόρευση δουλείας και καταναγκαστικών έργων

σύμφωνα με την παράγραφο 3 του παρόντος άρθρου δεν θεωρείται ως «αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία» εκείνη που ζητείται από κρατούμενο, κατά τις διατάξεις του επόμενου άρθρου 5, ή από τον υπό όρους απολυόμενο, κάθε στρατιωτική ή εναλλακτική υπηρεσία, οι υπηρεσίες για την αντιμετώπιση κρίσης ή θεομηνίας που απειλούν τη ζωή ή την ευδαιμονία του κοινωνικού συνόλου και κάθε εργασία ή υπηρεσία που αποτελεί μέρος των τακτικών (κανονικών) υποχρεώσεων του πολίτη.

Άρθρο 5⁹

Δικαίωμα στην ελευθερία και στην ασφάλεια

Σχετικά τα άρθρα 1 - 4 του 4ου πρωτοκόλλου (το οποίο όμως δεν έχει ακόμη κυρωθεί από την Ελλάδα) που απαγορεύουν τη στέρηση της ελευθερίας εξαιτίας αδυναμίας εκπλήρωσης συμβατικής υποχρέωσης. Ας σημειωθεί πάντως ότι η απαγόρευση στέρησης της ελευθερίας λόγω αδυναμίας εκπλήρωσης συμβατικής οφειλής προβλέπεται και στο άρθρο 11 του Διεθνούς Συμφώνου του ΟΗΕ, που έχει κυρωθεί από τη χώρα μας με το νόμο 2462/1997. Ισχύει συνεπώς η ως άνω απαγόρευση στην ελληνική έννομη τάξη με βάση τη διάταξη αυτή. Το Σύμφωνο όμως αυτό προβλέπει άλλο διεθνές όργανο και διαφορετική διαδικασία. Άρα δεν χωρεί, σε περίπτωση παραβίασης του ως άνω άρθρου του, ατομική προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ. Πρβλ. κατωτ. σελ. 119.

Στο άρθρο 5 της ΕΣΔΑ περιέχεται και ρυθμίζεται η βασική ελευθερία του habeas corpus, ότι δηλαδή κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και στην ασφάλεια, ότι κανένας δεν επιτρέπεται να στερηθεί την ελευθερία του παρά μόνο στις προβλεπόμενες περιπτώσεις και σύμφωνα με τη νόμιμη διαδικασία.

Άρθρο 6¹⁰

Δικαίωμα σε δίκαιη δίκη

⁸ Όμοιο το άρθρο 5 παρ.1 και 2 του Χάρτη, σε συνδ. και προς το 52 παρ.3. Πρβλ. άρθρο 22 παρ. 4 εδ. α του ελληνικού Συντάγματος.

⁹ Όμοιο το άρθρο 6 του Χάρτη, στο οποίο ισχύουν, σύμφωνα με το 52 παρ.3, όλες οι ως άνω διατάξεις του παρόντος άρθρου της ΕΣΔΑ. Πρβλ. το άρθρο 5 παρ.2 και 3, καθώς και το άρθρο 6 του ελληνικού Συντάγματος.

¹⁰ Αντίστοιχα τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη.

Καταρχήν πρέπει να διευκρινιστεί ότι η έννοια δίκαιη δίκη στη διάταξη της παραγράφου 1 δεν αναφέρεται στην ορθότητα της απόφασης αλλά στην έγκαιρη, ουσιαστική και αδιάβλητη, υπό διαδικαστικές (δικονομικές) εγγυήσεις, διεξαγωγή της δίκης, ώστε να είναι δυνατή η αντικειμενική αναζήτηση της αλήθειας και η έγκαιρη και αποτελεσματική προστασία του διαδίκου.

Ως τέτοιες εγγυήσεις στην παράγραφο αυτή απαριθμούνται γενικώς, για κάθε δίκη (αστική, εμπορική, ποινική ή διοικητική), οι ακόλουθες:

α) η δημοσιότητα της διαδικασίας και η απαγγελία της απόφασης δημοσίως, στο ακροατήριο, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που αναφέρονται στο δεύτερο εδάφιο,

β) η ανεξαρτησία και αμεροληψία του δικαστηρίου, το οποίο πρέπει να έχει καθιδρυθεί και να λειτουργεί σύμφωνα με τον (εθνικό) νόμο και να αποφαινεται επί αμφισβητούμενων ζητημάτων σχετικά με δικαιώματα και υποχρεώσεις των διαδίκων, αν πρόκειται για διαφορά αστική (λ.χ. ιδιοκτησιακή, αποζημιωτική, εμπορική, οικογενειακή ή κληρονομική), και επί της βασιμότητας της ποινικής κατηγορίας, αν πρόκειται για υπόθεση ποινική, και

γ) η εκδίκαση και η έκδοση της απόφασης μέσα σε λογική (εύλογη) προθεσμία.

Σε κάθε περίπτωση στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνονται ειδικότερα, σύμφωνα με τη σταθερή νομολογία του ΕΔΔΑ:

α) το δικαίωμα ελεύθερης και ανεμπόδιστης πρόσβασης σε δικαστήριο,

β) το δικαίωμα του προσώπου να τύχει, σχετικά με την υπόθεσή του, ακρόασης και

γ) η ισότητα δικονομικών όπλων μεταξύ των αντιδίκων.

Όταν πρόκειται για ποινικές υποθέσεις, στην έννοια της δίκαιης δίκης περιλαμβάνονται επιπλέον τα δικαιώματα κάθε κατηγορουμένου αφενός «να θεωρείται (τεκμαίρεται) αθώος εωσότου η ενοχή του πιστοποιηθεί νομίμως» (παρ. 2) και αφετέρου να απολαμβάνει, λόγω της ιδιότητάς του ως κατηγορουμένου, των δικονομικών δικαιωμάτων, εγγυήσεων και ευκολιών που απαριθμούνται στην παρ.3. Το δικαίωμα να έχει κανείς συνήγορο της δίκης του επιλογής προβλέπεται και στο άρθρο 11 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που ψηφίστηκε το 1948 από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε.

Το άρθρο 6 αναφέρεται ρητά μόνο σε αστικές και σε ποινικές δίκες. Ωστόσο το Δικαστήριο με την πάγια νομολογία του έχει διευρύνει σημαντικά το πεδίο εφαρμογής του. Δέχεται ότι ως αστικές νοούνται όλες οι δίκες που έχουν αντικείμενο ή επιπτώσεις επί αστικών γενικά δικαιωμάτων. Έτσι θεωρεί ως αστικές και τις ενώπιον διοικητικών δικαστηρίων, του Ελεγκτικού Συνεδρίου ή πειθαρχικών Συμβουλίων κ.λπ. δίκες, αρκεί το αντικείμενο ή οι συνέπειές τους να είναι περιουσιακές ή να επάγονται κυρώσεις επί αστικών δικαιωμάτων, όπως λ.χ. δίκες συνταξιοδοτικές, κοινωνικοασφαλιστικές, πειθαρχικές. .

Πρβλ. σχετ. τα άρθρα 8, 20 παρ.1, 87 παρ.1, και 93 παρ. 1-3 του ελληνικού Συντάγματος σε συνδυασμό και προς τις διατάξεις των άρθρων 96 επ., 276 κ.ά του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Άρθρο 7 ¹¹

Ποινή δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο

Η απαγόρευση αυτή, γνωστή με την επιγραμματική διατύπωση «ουδεμία ποινή άνευ προηγουμένου νόμου» (λατινικά: nullum crimen nulla poena sine praevia lege), είναι θεμελιώδης σε κάθε φιλελεύθερο κράτος Δικαίου. Αποτελεί ειδική εκδήλωση της αρχής της νομιμότητας της κρατικής καταστολής. Το αν μια πράξη είναι ποινικώς κολάσιμη και ποια ποινή προβλέπεται γι' αυτήν πρέπει να είναι δεδομένα πριν από την τέλεσή της. Δεν αποτελεί «έγκλημα», δηλ. δεν φέρει χαρακτήρα αξιόποινου, μια πράξη αν κατά το χρόνο τέλεσής της δεν έχει ήδη χαρακτηριστεί, από τον εθνικό νόμο, ως ποινικό αδίκημα. Μόνο έτσι οι πολίτες θα γνωρίζουν τι απαγορεύεται με ποινική κύρωση, ώστε να ρυθμίζουν ανάλογα τη συμπεριφορά τους και, σε περίπτωση παράβασης, να τιμωρούνται.

Η ποινική πρόβλεψη πρέπει και να είναι σαφής και ορισμένη όσον αφορά τα στοιχεία της πράξης (αντικειμενική υπόσταση και υπαιτιότητα) και όσον αφορά την απειλούμενη ποινική κύρωση. Για τον ίδιο λόγο, τη νομιμότητα δηλ. της ποινικής κύρωσης, ουδέποτε επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που προβλέπεται κατά τη στιγμή της διάπραξης του εγκλήματος. Αναδρομική καθιέρωση ή επαύξηση αξιοποίνου δεν επιτρέπεται. Αν μετά την τέλεση η πράξη αποχαρακτηρίστηκε με νεότερο νόμο, έπαυσε δηλ. να θεωρείται ποινικά κολάσιμη, ή αν η ποινή ορίστηκε ελαφρότερη, ο νεότερος αυτός νόμος επικρατεί κατά το ελληνικό δίκαιο (άρθρο 2 του Ποινικού Κώδικα) και κατά την παράγραφο 1 εδ. τελευταίο του ως άνω άρθρου 49 του Χάρτη. Επομένως, στην πρώτη περίπτωση η πράξη θα είναι ατιμώρητη, ενώ στη δεύτερη περίπτωση θα επιβάλλεται η ελαφρότερη ποινή. Η παράγραφος 2 του ως άνω άρθρου 7 εισάγει εξαίρεση μόνο αν πρόκειται για πράξη εγκληματική σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου των πολιτισμένων εθνών.

Άρθρο 8 ¹²

Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

Άρθρο 9 ¹³

Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.

Άρθρο 10 ¹⁴

Ελευθερία έκφρασης

¹¹ Αντίστοιχο το άρθρο 49 του Χάρτη

Πρβλ. το άρθρο 7 του ελληνικού Συντάγματος. Σχετ. και άρθρα 1-2 του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

¹² Αντίστοιχο το άρθρο 7 του Χάρτη, σε συνδυασμό και με το 52 παρ.3. Σχετικό αλλά' ευρύτερο και το άρθρο 8 του Χάρτη, όμοιο, κατά βάση, με το 9 Α του ελληνικού Συντάγματος.

¹³ Αντίστοιχο το άρθρο 10 του Χάρτη, σε συνδυασμό με το 52 παρ.3.

Πρβλ. άρθρα 13 και 14 παρ.1 του ελληνικού Συντάγματος

¹⁴ Αντίστοιχο είναι το άρθρο 11 του Χάρτη, σε συνδ. προς το 52 παρ.3. Στην παρ.2 του άρθρου 11 ορίζεται ότι «Η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές». Από τη διάταξη όμως αυτή, που απηχεί τη νομολογία του ΔΕΚ στην υπόθεση C - 288/89 (απόφ. Stichting Collectieve Antennevoorziening Gouda e.a.), δεν μπορεί να συναχθεί ότι στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη καταργήθηκε το τελευταίο εδάφιο της πρώτης παραγράφου του ως άνω άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Διότι η δυνατότητα που παρέχεται με αυτό στα κράτη-μέλη να υποβάλλουν τις επιχειρήσεις αυτές σε καθεστώς αδειοδότησης αποτελεί «περιορισμό» υπό την έννοια του άρθρου 52 παρ.3 του Χάρτη, ο οποίος και δεν είναι ασυμβίβαστος προς την «ελευθερία» και την «πολυφωνία» των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Με τη διάταξη αυτή προστατεύεται βασικά η ελευθερία έκφρασης, στην οποία περιλαμβάνεται η ελευθερία γνώμης, και η ελευθερία πληροφόρησης, χωρίς ανάμιξη δημόσιας αρχής, ανεξαρτήτως δε συνόρων.

Σχετικό είναι το άρθρο 2 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου, με το οποίο προστατεύεται το δικαίωμα στη μόρφωση.

Άρθρο 11¹⁵
Ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι

Αντίστοιχο το άρθρο 12 του Χάρτη, σε συνδ. με το άρθρο 52 παρ.3. Σχετικό και το άρθρο 191 παρ.2 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Πρβλ. άρθρα 11 και 12 του ελληνικού Συντάγματος.

Άρθρο 12
Δικαίωμα στο γάμο

Άρθρο 13¹⁶
Δικαίωμα σε πραγματική προσφυγή.

Όπως ήδη σημειώθηκε (σελ. 30), σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ.1 του ελληνικού Συντάγματος οι διατάξεις της ΕΣΔΑ, μετά την κύρωσή της από τη χώρα μας, αποτελούν εσωτερικό δίκαιο. Έχουν μάλιστα *ιεραρχική θέση ανώτερη των εθνικών νόμων και κατισχύουν κάθε τυχόν αντίθετης ή λιγότερο προστατευτικής εθνικής διάταξης*. Άρα, σε περίπτωση παραβίασης διάταξης της ΕΣΔΑ ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ασκήσει δικαστικώς, ενώπιον των *ελληνικών δικαστηρίων*, τα δικαιώματά του. Τούτο δε ισχύει ακόμη κι όταν η παραβίαση έγινε στα πλαίσια της ενάσκησης δημόσιας εξουσίας. Η ΕΣΔΑ προβλέπει και ρυθμίζει τη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζει ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, με την άσκηση της ατομικής προσφυγής του «θύματος», όπως ορίζεται στο άρθρο 34.

Με την ως άνω διάταξη αναγνωρίζεται ως ανθρώπινο «δικαίωμα» η καθιέρωση από την εθνική νομοθεσία της δυνατότητας του προσώπου να ασκεί για την προστασία των αναγνωριζόμενων από την ΕΣΔΑ δικαιωμάτων και ελευθεριών του, πραγματική προσφυγή (*effective remedy, recours effectif*) ενώπιον εθνικών δικαστηρίων ή ανάλογων αρχών εξοπλισμένων με δικαιοδοτική εξουσία. Η έλλειψη τέτοιου προστατευτικού ένδικου μέσου ενώπιον εθνικής αρχής, αποτελεί παραβίαση της ΕΣΔΑ και θεμελιώνει ατομική προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ. Και στην περίπτωση αυτή τυπική προϋπόθεση για το παραδεκτό της ατομικής προσφυγής είναι η «εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων», όπως ορίζεται στο άρθρο 35, με αίτημα την αναγνώριση ότι υφίσταται ή τη χορήγηση «πραγματικής προσφυγής» ή την επιδίκαση αποζημίωσης κ.λπ.

Πρβλ. άρθρα 14 έως 16 του ελληνικού Συντάγματος.

¹⁵ Αντίστοιχο το άρθρο 12 του Χάρτη, σε συνδ. με το άρθρο 52 παρ.3. Σχετικό και το άρθρο 191 παρ.2 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Πρβλ. άρθρα 11 και 12 του ελληνικού Συντάγματος

¹⁶ Αντίστοιχο άρθρο 47 του Χάρτη.

Πρβλ. άρθρα 20 παρ.1 του ελληνικού Συντάγματος

Άρθρο 14¹⁷

Απαγόρευση διακρίσεων

Πρβλ. το άρθρο 1 του 12ου πρωτοκόλλου, με το οποίο η ως άνω απαγόρευση των διακρίσεων επεκτάθηκε γενικά, σε όλα τα δικαιώματα και σε εκείνα που προβλέπονται από εθνικό νόμο, γενικώς και όχι μόνο στην απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται από την ΕΣΔΑ.

Άρθρα 15 έως 18

Στο τέλος του Τίτλου Ι, τα άρθρα 15 έως 18 της ΕΣΔΑ περιέχουν διατάξεις γενικής εφαρμογής.

Ειδικότερα, στο άρθρο 15 διαλαμβάνεται γενική διάταξη που παρέχει στα κράτη-μέλη την ευχέρεια, σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης εξαιτίας πολέμου ή άλλου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους, να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα παρέκκλισης κ.λπ. Σε καμιά πάντως περίπτωση δεν δικαιολογείται παρέκκλιση από τις διατάξεις των άρθρων 3, 4 παρ.1, 7 παρ. 2, εκτός της περίπτωσης θανάτωσης από νόμιμες πολεμικές πράξεις .

Με το *άρθρο 16* διευκρινίζεται ότι από τα άρθρα 10, 11 και 14 δεν μπορεί να συναχθεί απαγόρευση επιβολής περιορισμών στην πολιτική δραστηριότητα των ξένων.

Το *άρθρο 17* προβλέπει γενική απαγόρευση της κατάχρησης κάθε δικαιώματος που θα αποσκοπούσε στη ματαίωση της παρερχομένης από την ΕΣΔΑ προστασίας.

Αντίστοιχο το άρθρο 54 του Χάρτη. Σχετικά με το άρθρο τούτο βλ. κατωτέρω.

Τέλος το *άρθρο 18* ορίζει ότι οι προβλεπόμενοι περιορισμοί των δικαιωμάτων και ελευθεριών «δεν επιτρέπεται να εφαρμοστούν παρά μόνο για το σκοπό για τον οποίο καθιερώθηκαν». Η παραπομπή που περιέχεται στο άρθρο 52 παρ.3 του Χάρτη περιλαμβάνει και τη διάταξη αυτή.

1.3 Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

Η ΕΣΔΑ δεν περιέχει διατάξεις ευθείας εγγυήσεως των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Μόνο μια δεκαετία αργότερα από την υιοθέτηση της ΕΣΔΑ , το 1961 τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθετούν στο Τορίνο τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που αποτελεί τον συμβατικό μεν, αλλά χαλαρό βραχίονα του Συμβουλίου της Ευρώπης στα κοινωνικά δικαιώματα. Μετέχουν σήμερα στο Χάρτη 20 μόνο κράτη, από τα οποία τα 12 μέλη της ΕΕ.

1.3.1.Περιεχόμενο

¹⁷ Αντίστοιχο το άρθρο 21 του Χάρτη, που κατάγεται από το άρθρο 13 παρ.1 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Βλ. επίσης τα άρθρα 4 παρ.1 και 7, 5 παρ.2 και 20 παρ.1 σε συνδυασμό προς το άρθρο 29 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος.

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης προβλέπει την απόλαυση χωρίς διακρίσεις των ακόλουθων δικαιωμάτων:

Δικαίωμα για εργασία, δίκαιους όρους εργασίας, ασφαλείς συνθήκες εργασίας, δίκαια αμοιβή, συνδικαλιστικό δικαίωμα, δικαίωμα συλλογικής διαπραγμάτευσης, δικαίωμα των παιδιών και των νεαρών ατόμων για προστασία, δικαίωμα των εργαζόμενων γυναικών για εργασία, δικαίωμα στον επαγγελματικό προσανατολισμό, την επαγγελματική εκπαίδευση, την προστασία της υγείας, την κοινωνική ασφάλεια, την κοινωνική και ιατρική αντίληψη, τις κοινωνικές υπηρεσίες.

Επίσης ο Χάρτης περιέχει διατάξεις περί δικαιωμάτων των προσώπων που μειονεκτούν σωματικά ή διανοητικά, της μητέρας και του παιδιού, της οικογένειας. Διασφαλίζεται τέλος, η κερδοφόρα άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας στο έδαφος των άλλων συμβαλλομένων κρατών και το δικαίωμα των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους για προστασία και αντίληψη.

Παρά το γεγονός ότι οι διατάξεις του Χάρτη είναι χαλαρές αν όχι προγραμματικές, το κείμενο παρέχει την ευχέρεια στα συμβαλλόμενα μέρη να επιλέξουν πέντε μεταξύ επτά εξαγγελιομένων βασικών δικαιωμάτων, τα οποία θα αναλάβουν να εφαρμόσουν στο έδαφός τους (σύμβαση a la carte).

1.4 Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

Μέχρι την 1^η Νοεμβρίου 1998, οπότε τέθηκε σε ισχύ το 11^ο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ, υπήρχαν τρία όργανα αρμόδια για την εξέταση των προσφυγών: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Δικαστήριο και το Συμβούλιο Υπουργών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήταν ένα προδικαστικό όργανο ενώπιον του οποίου μπορούσε να προσφύγει ο ιδιώτης που θεωρούσε ότι προσβλήθηκαν κάποια από τα θεμελιώδη δικαιώματά του που προστατεύονται από τη σύμβαση. Η ατομική προσφυγή εξεταζόταν καταρχήν από την Επιτροπή, η οποία αποφάσιζε κατά πόσον ήταν παραδεκτή. Εφόσον κρινόταν παραδεκτή, η επιτροπή βοηθούσε στην επίτευξη φιλικού διακανονισμού μεταξύ ιδιώτη και Κράτους και, σε περίπτωση αποτυχίας αυτού, συντασσόταν έκθεση για το αν υπήρχε παραβίαση άρθρων της ΕΣΔΑ, η οποία διαβιβαζόταν στο Συμβούλιο Υπουργών. Στη συνέχεια, η υπόθεση είτε σταματούσε εκεί με απόφαση του Συμβουλίου είτε μέσα σε τρεις μήνες παραπεμπόταν στο Δικαστήριο για την εκδίκαση της υπόθεσης. Τέλος, σε κάθε περίπτωση το Συμβούλιο Υπουργών ήταν αρμόδιο για την εκτέλεση της απόφασης.

Με το 11^ο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ ενοποιήθηκε η Επιτροπή και το Δικαστήριο σε ένα ενιαίο διαρκές δικαστήριο, ενώπιον του οποίου μπορούσε πλέον να προσφύγει άμεσα ο ιδιώτης. Η Γραμματεία του Δικαστηρίου αναλαμβάνει αυτή τώρα να διεκπεραιώσει τα πρώτα στάδια της διαδικασίας, παίζοντας έτσι το ρόλο που είχε παλαιότερα η Γραμματεία της Επιτροπής. Το Συμβούλιο των Υπουργών έχασε τη δυνατότητα να ασχολείται με την ουσία των υποθέσεων, διατήρησε όμως τον σημαντικό ρόλο του ελέγχου τήρησης των αποφάσεων του Δικαστηρίου και συμμόρφωσης των Κρατών με αυτές. Η νέα μορφή του Δικαστηρίου αποτελεί ένα σαφώς πιο ευέλικτο σχήμα, με κύριο σκοπό να αντιμετωπίσει όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά την ραγδαία αύξηση του αριθμού των προσφυγών τα τελευταία χρόνια.

1.4.1 Δέσμευση από τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ και αναγκαστική εκτέλεσή τους

Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου του Στρασβούργου είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη και εκτελούνται υποχρεωτικά από αυτά. Το κράτος που καταδικάστηκε υποχρεούται να «συμμορφωθεί», δηλαδή να ικανοποιήσει τον προσφεύγοντα που δικαιώθηκε, να τροποποιήσει τις τυχόν ασυμβίβαστες με την απόφαση του ΕΔΔΑ εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις που έδωσαν

λαβή στην καταδίκη, και να πληρώσει την αποζημίωση, τη χρηματική ικανοποίηση και τα δικαστικά έξοδα που έχουν ενδεχομένως επιδικαστεί στο θύμα της προσβολής.

Τα ελληνικά δικαστήρια, σε περίπτωση που αφορμή στην καταδίκη έδωσε ποινική απόφασή τους, οφείλουν, εφόσον το ζητήσει το πρόσωπο που είχε καταδικαστεί, να επανεξετάσουν την υπόθεσή του (βλ. σχετ. και άρθρο 11 του νόμου 2865/2000, με το οποίο προστέθηκε στην παρ. 1 του άρθρου 525 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας η περ. 5).

Το άρθρο 46 της ΕΣΔΑ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 16 του 14ου πρωτοκόλλου, ορίζει τα εξής:

«1. Τα υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται προς τις τελειωτικές αποφάσεις του Δικαστηρίου στις υποθέσεις στις οποίες ήταν διάδικα μέρη.

2. Κάθε τελειωτική απόφαση του Δικαστηρίου διαβιβάζεται στο Συμβούλιο των Υπουργών το οποίο εποπτεύει την εκτέλεσή της.

3. Όταν το Συμβούλιο των Υπουργών εκτιμά ότι η εποπτεία της εκτέλεσης μιας τελειωτικής απόφασης δυσχεραίνεται από κάποια δυσχέρεια στην ερμηνεία της, μπορεί να απευθυνθεί στο Δικαστήριο προκειμένου αυτό να αποφανθεί επάνω στο ερμηνευτικό αυτό ζήτημα. Η απόφαση να απευθυνθεί στο Δικαστήριο λαμβάνεται από το Συμβούλιο με πλειοψηφία των δύο τρίτων των αντιπροσώπων που δικαιούνται να μετέχουν σ' αυτό.

4. Όταν το Συμβούλιο των Υπουργών εκτιμά ότι ένα υψηλό Συμβαλλόμενο Μέρος αρνείται να συμμορφωθεί προς τελειωτική απόφαση σε υπόθεση στην οποία ήταν διάδικος, μπορεί, αφού οχλήσει το μέρος αυτό, να απευθυνθεί, με την ψήφο της πλειοψηφίας των δύο τρίτων των αντιπροσώπων που δικαιούνται να μετέχουν στο Συμβούλιο, στο Δικαστήριο, σχετικά με το ζήτημα του σεβασμού από το Μέρος αυτό της κατά την παράγραφο 1 υποχρέωσής του.

5. Αν το Δικαστήριο διαπιστώσει ότι υπάρχει παραβίαση της παραγράφου 1, διαβιβάζει την υπόθεση στο Συμβούλιο των Υπουργών προκειμένου να εξετάσει τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν. Αν το Δικαστήριο διαπιστώσει ότι δεν υπήρξε παραβίαση της παραγράφου 1, διαβιβάζει την υπόθεση στο Συμβούλιο των Υπουργών, το οποίο αποφασίζει να κλείσει τον έλεγχο του».

Είναι φανερό ότι ως «μέτρα» που μπορούν να ληφθούν εις βάρος του κράτους που αρνείται να συμμορφωθεί νοούνται η επιδίκαση, μέσω διακρατικής προσφυγής που θα απευθυνθεί στο Δικαστήριο, κατά το άρθρο 33 της ΕΣΔΑ, «δίκαιης», ενδεχομένως δε πρόσθετης, ικανοποίησης», κατά το άρθρο 41, τελικά δε η αποβολή του κράτους αυτού, με απόφαση του Δικαστηρίου, από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

1.4.2 Η σημασία της νομολογίας του ΕΔΔΑ

Το κείμενο της ΕΣΔΑ και των πρωτοκόλλων της είναι λιτό αλλά περιεκτικό. Για την ουσιαστική κατανόηση και συνειδητοποίηση των περιπτώσεων και δυνατοτήτων εφαρμογής των διατάξεων αυτών είναι απαραίτητη η μελέτη της νομολογίας του ΕΔΔΑ. Διότι το Δικαστήριο αυτό, εξετάζοντας τις χιλιάδες ατομικές προσφυγές που έχουν έως σήμερα ασκηθεί ενώπιόν του, είχε την ευκαιρία να οριοθετήσει με ακρίβεια, συχνά μάλιστα με δημιουργικότητα, τις σχετικές έννοιες (τα προστατευόμενα δικαιώματα, τα όρια και τις εξαιρέσεις τους), συνάγοντας ανυποψίαστες, ενίοτε, ακόμη και για νομικούς, πτυχές.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ είναι βασικά φιλελεύθερη και ανθρωποκεντρική, προστατευτική δηλαδή των δικαιωμάτων που η Σύμβαση κατοχυρώνει. Έτσι το Δικαστήριο αυτό έχει προσδώσει στο σύντομο και επιγραμματικό κείμενο της ΕΣΔΑ και των συμπληρωματικών πρωτοκόλλων της πραγματική ακτινοβολία.

Με τις αποφάσεις του το ΕΔΔΑ έχει διαπλάσσει, και εξακολουθεί να διαμορφώνει, αυτό που το ίδιο χαρακτηρίζει ως «ευρωπαϊκή δημόσια τάξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου».

Η «δημόσια τάξη» για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως αυτή έχει οριοθετηθεί από το ΕΔΔΑ, επηρεάζει άμεσα και καίρια τις σχέσεις μας με την ευρωπαϊκή οικογένεια. Έχει καταστεί μάλιστα μέρος της εσωτερικής μας έννομης τάξης, αφού οι διατάξεις της ΕΣΔΑ και των πρωτοκόλλων, όπως αυτές ερμηνεύονται και εφαρμόζονται από το Δικαστήριο του Στρασβούργου, έχουν, σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος, άμεση και υπερνομοθετική ισχύ στην εσωτερική έννομη τάξη μας. Άρα τα ελληνικά δικαστήρια οφείλουν να εφαρμόζουν αυτεπάγγελα τις διατάξεις της ΕΣΔΑ και των πρωτοκόλλων, όπως αυτές έχουν ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ, ως εσωτερικό δίκαιο, αυξημένης μάλιστα τυπικής ισχύος.

2. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΧΘΔΕΕ)

Το Δεκέμβριο του 2000, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο συνυπέγραψαν και διακήρυξαν πανηγυρικά τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΧΘΔΕΕ»)¹⁸. Ο ΧΘΔΕΕ καλύπτει τα αστικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα των ευρωπαίων πολιτών μέσω της σύνθεσης των κοινών συνταγματικών παραδόσεων και διεθνών υποχρεώσεων των κρατών μελών. Μια σημαντική πτυχή του Χάρτη είναι ότι επιβεβαιώνει πως η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μία πολιτική κοινότητα και όχι απλώς οικονομικό οργανισμό. Επιπλέον, διακηρύσσει ότι ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων θα αποτελεί το έρεισμα του συνόλου της ευρωπαϊκής νομοθεσίας.¹⁹

Βασική αποστολή του Χάρτη είναι να προστατεύσει τον ευρωπαίο πολίτη και κάθε άνθρωπο που ζει στις χώρες της Ένωσης από την εξουσία των κοινοτικών οργάνων, καλύπτοντας ένα σημαντικό κενό που σκιαάζει το θεσμικό οικοδόμημά της. Ο Χάρτης εγγυάται θεμελιώδη δικαιώματα και από τις τρεις γνώριμες κατηγορίες. Περιλαμβάνει δηλαδή ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Το ενδιαφέρον του επεκτείνεται όμως και προς ορισμένα νέα δικαιώματα που αντιμετωπίζουν προβλήματα, τα οποία σχετίζονται με την εκρηκτική ανάπτυξη της τεχνολογίας.

Η κυριότερη καινοτομία του συνίσταται στο ότι κατατάσσει, πρωτοτυπώντας διεθνώς, τα δικαιώματα σε έξι νέες ενότητες. Πρόκειται κατά σειρά για την αξιοπρέπεια, την ελευθερία, την ισότητα, την αλληλεγγύη, τη δημοκρατία και τη δικαιοσύνη. Οι ενότητες αυτές αντιστοιχούν σε έξι αρχές, οι οποίες συνιστούν βάρη του ευρωπαϊκού θεσμικού και πολιτικού πολιτισμού. Ως πρόσταγμα του Χάρτη προβάλλει λοιπόν η προστασία του ανθρώπου σε όλες τις βασικές εκφάνσεις της ζωής του.

2.1 Συνοπτική παρουσίαση των διατάξεων του Χάρτη

Ο Χάρτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα «Θεμελιώδη Δικαιώματα», που περιλαμβάνεται στη Συνθήκη της Νίκαιας (2001), αναφέρει στο Προοίμιό του τα εξής:

«Οι Λαοί της Ευρώπης, εγκαθιδρύοντας μεταξύ τους μια διαρκώς στενότερη ένωση, αποφάσισαν να μοιραστούν ένα ειρηνικό μέλλον θεμελιωμένο στις κοινές αξίες ...της αξιοπρέπειας του

¹⁸ Το κείμενο του ΧΘΔΕΕ είναι δημοσιευμένο στην εξής ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://www.europarl.eu.int/charter/default_el.htm.

¹⁹ http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/00/000501-07.html#P707_111990

(ANNEX II- European Council decision on the drawing of a Charter of Fundamental Rights of the European Union)

άνθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης». «Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». «Επιδιώκει να προάγει ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη και εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης». «Ο παρών Χάρτης επιβεβαιώνει... τα Δικαιώματα που απορρέουν ιδίως από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις... των κρατών μελών, τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών... καθώς και τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων».

Από τη ρητή αυτή παραπομπή του Χάρτη στην ΕΣΔΑ προκύπτει ο στενός δεσμός μεταξύ των δύο αυτών κειμένων, ειδικότερα δε η εξάρτηση του Χάρτη, σε μεγάλο βαθμό, από την ΕΣΔΑ.

Ειδικότερα, το άρθρο 52 του Χάρτη, που φέρει τον τίτλο «Εμβέλεια των διασφαλιζόμενων Δικαιωμάτων», ορίζει τα εξής:

«1. Κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να τηρεί (δηλαδή: να μη θίγει) το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.

2. Τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη και θεμελιώνονται στις κοινοτικές συνθήκες ή στη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση ασκούνται υπό τους όρους και εντός των ορίων που καθορίζονται σε αυτές.

3. Στο μέτρο που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (δηλ. την ΕΣΔΑ), η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους επιφυλάσσει η εν λόγω σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δικαίωμα της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία».

Επιπλέον, στο άρθρο 53 του Χάρτη, που φέρει τον τίτλο «Επίπεδο προστασίας», ορίζεται ότι η ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη δεν πρέπει να καταλήγει σε επίπεδο προστασίας κατώτερο από εκείνο που αναγνωρίζεται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από την ΕΣΔΑ.

Επομένως η έννοια, η εμβέλεια, οι περιορισμοί και το επίπεδο προστασίας που προβλέπει η ΕΣΔΑ αποτελούν αναγκαία και απαραίτητα δεδομένα για την κατανόηση και την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων του Χάρτη.

Κρίσιμοι είναι ιδίως οι περιορισμοί τους οποίους προβλέπει, όπως είδαμε, σε αρκετές διατάξεις της, η ΕΣΔΑ. Οι περιορισμοί αυτοί οριοθετούν την «εμβέλεια» της παρεχόμενης προστασίας. Διότι στις αντίστοιχες διατάξεις του Χάρτη τέτοιοι περιορισμοί δεν ορίζονται ρητά, εισάγονται όμως έμμεσα με την παραπομπή στην ΕΣΔΑ, η οποία γίνεται με την παράγραφο 3 του άρθρου 52 του Χάρτη.

Είδαμε πιο πάνω τον μηχανισμό των «περιορισμών» αυτών, που περιέχονται, με στερεότυπη σχεδόν έκφραση, σε αρκετές διατάξεις της ΕΣΔΑ, μεταφέρονται δε, με την τεχνική της παραπομπής, και στις αντίστοιχες διατάξεις του Χάρτη.

2.2 Δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη

Ο Χάρτης περιλαμβάνει επτά κεφάλαια, από τα οποία τα έξι πρώτα περιέχουν τις διατάξεις με τις οποίες «αναγνωρίζονται» τα δικαιώματα, ενώ το έβδομο είναι αφιερωμένο στις Γενικές Διατάξεις.

Το πρώτο Κεφάλαιο αφορά τα δικαιώματα που συνδέονται με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 1,

«Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται». Ως «αξιοπρέπεια» (dignity, dignite) νοείται η ενυπάρχουσα σε κάθε Άνθρωπο ηθική αξία, η οποία εκδηλώνεται εντός του ως αίσθημα τιμής και εκφράζεται από τους άλλους ως υπόληψη και εκτίμηση. Η αξιοπρέπεια του κάθε ανθρώπου είναι δικαίωμα προσωπικό και αναπαλλοτρίωτο, αποτελεί δε το θεμέλιο όλων των άλλων ηθικών δικαιωμάτων, όπως του δικαιώματος στη ζωή (άρθρο 2) και στην ακεραιότητα του προσώπου (άρθρο 3). Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια αναγνωρίζεται και προστατεύεται από τη διάταξη αυτή αντικειμενικά, ανεξάρτητα από αρνητικές τυχόν ιδιότητες ή από εκδηλώσεις υποεκτίμησης του προσώπου προς τον εαυτό του. Από αυτήν απορρέει, αποτελεί δε ειδικότερη εκδήλωσή της, η απόλυτη, επίσης, απαγόρευση βασανιστηρίων, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης (άρθρο 4), δουλείας, αναγκαστικής εργασίας και εμπορίας ανθρώπινων όντων (άρθρο 5), ευγονικών πρακτικών και αναπαραγωγικού κλωνισμού (άρθρο 3 παρ.2).

Στα μη απόλυτα Δικαιώματα του κεφαλαίου αυτού, όπως λ.χ. η απαγόρευση αναγκαστικής εργασίας, ισχύουν οι περιορισμοί και εξαιρέσεις που προβλέπονται στις αντίστοιχες διατάξεις της ΕΣΔΑ (άρθρο 52). Βλ. στο Παράρτημα κάτω από το κείμενο κάθε διάταξης και τις «επεξηγήσεις» που αναφέρονται στα οικεία άρθρα.

Το δεύτερο Κεφάλαιο, υπό τον γενικό τίτλο «Ελευθερίες», περιέχει τις διατάξεις με τις οποίες αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην ελευθερία και στην ασφάλεια (άρθρο 6), ο σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, της κατοικίας και των επικοινωνιών του προσώπου (άρθρο 7), το δικαίωμα γάμου και δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας (άρθρο 9), η ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας (άρθρο 10), η ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης (άρθρο 11), η ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 12), η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης (άρθρο 13), το δικαίωμα εκπαίδευσης (άρθρο 14), το δικαίωμα ιδιοκτησίας (άρθρο 17), το δικαίωμα ασύλου (άρθρο 18) και η προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης (άρθρο 19).

Και ως προς αυτά τα άρθρα ισχύει, σχετικά με την ερμηνεία, τους περιορισμούς και τις εξαιρέσεις, ό,τι αναφέρεται στο τέλος της προηγούμενης παραγράφου όσον αφορά τις αντίστοιχες προς την ΕΣΔΑ διατάξεις, όπως άλλωστε επισημαίνεται στις σχετικές «επεξηγήσεις», κάτω από τα άρθρα αυτά. Στο κεφάλαιο τούτο όμως υπάρχουν και διατάξεις που δεν αντιστοιχούν σε άρθρα της ΕΣΔΑ. Το άρθρο 8 προβλέπει την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, που κατάγεται από το άρθρο 286 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την οδηγία 95/46 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (βλ. και το αντίστοιχο άρθρο του ελληνικού Συντάγματος 9Α).

Με την παράγραφο 2 του ως άνω άρθρου 11 αναγνωρίζεται η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους που βασίζεται κυρίως στη συναφή νομολογία του ΔΕΚ, όπως αναφέρεται στην επεξήγηση κάτω από το κείμενο του άρθρου (βλ. Παράρτημα). Στην παράγραφο 2 του επόμενου άρθρου 12 περιέχεται αναγνώριση του ρόλου των ευρωπαϊκών πολιτικών κομμάτων ως εκφραστών της πολιτικής βούλησης των «πολιτών της Ένωσης». Η διάταξη αυτή κατάγεται από το άρθρο 191 της ιδρυτικής Συνθήκης της Κοινότητας. Η ελευθερία του επαγγέλματος και το δικαίωμα προς εργασία, διατυπώθηκε στο άρθρο 15 σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΚ και εμπνέεται από τα λοιπά κείμενα που μνημονεύονται στην οικεία επεξήγηση. Αξιόλογη και καινοτόμος είναι η αναγνώριση από το άρθρο 16 της επιχειρηματικής ελευθερίας. Η διάταξη αυτή βασίζεται στο άρθρο 4 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα

και στην ελευθερία του ανταγωνισμού, που αποτελεί ένα από τα βάθρα της, απηχεί δε την πάγια νομολογία του ΔΕΚ, που αναφέρεται στην αντίστοιχη επεξήγηση. Στο άρθρο 18 μνημονεύονται και οι πηγές του.

Το Κεφάλαιο τρίτο επιγράφεται «Ισότητα». Μετά τη βασική αρχή της ισότητας «όλων των ανθρώπων έναντι του νόμου» (όμοιο το άρθρο 4 παρ.1 του ελληνικού Συντάγματος), διακηρύσσεται, στο επόμενο άρθρο 21, γενική απαγόρευση διακρίσεων και στο άρθρο 22 εξαγγέλλεται ο σεβασμός της πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής πολυμορφίας. Η ισότητα των φύλων σε όλους τους τομείς αναγνωρίζεται στο άρθρο 23 με την ίδια έννοια που έχει στις σχετικές διατάξεις των Συνθηκών καθώς και στο άρθρο 4 παρ.1 και 22 παρ. 1 τελ. του ελληνικού Συντάγματος. Οι τρεις τελευταίες διατάξεις του κεφαλαίου τούτου είναι προστατευτικές για το παιδί, τους ηλικιωμένους και τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Το τέταρτο Κεφάλαιο φέρει τον τίτλο «Αλληλεγγύη». Περιέχει χρήσιμες αλλά γενικόλογες διατάξεις, που όμως μπορούν να εμπνεύσουν το ΔΕΚ και το ΠΕΚ, καθώς και τα εθνικά δικαστήρια των κρατών-μελών, όταν καλούνται να ερμηνεύσουν και να εφαρμόσουν κοινοτικό δίκαιο. Ειδικότερα εξαγγέλλεται το δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο κάθε επιχείρησης (άρθρο 27), το δικαίωμα σε συλλογικές διαπραγματεύσεις, σύναψη συλλογικών συμβάσεων και απεργία (άρθρο 28). Τα επόμενα άρθρα 29 - 36 περιέχουν επίσης σχετικές διατάξεις «πρόνοιας». Στο άρθρο 37 υπογραμμίζεται η ανάγκη υψηλού επιπέδου προστασίας και βελτίωσης του περιβάλλοντος σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης. Στο τελευταίο άρθρο του κεφαλαίου επιβεβαιώνεται ως πολιτική της Ένωσης η προστασία του καταναλωτή.

Το πέμπτο Κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στα πολιτικά δικαιώματα. Τα δύο πρώτα άρθρα αναφέρονται στο δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθώς και στις δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές στο κράτος-μέλος όπου κατοικεί. Τα δικαιώματα αυτά ανήκουν, φυσικά, μόνο στους «πολίτες της Ένωσης».

Αξιόλογες είναι οι διατάξεις που περιέχονται στο άρθρο 41 υπό τον τίτλο Δικαίωμα χρηστής διοίκησης. Το δικαίωμα αυτό ανήκει, ως προς όλες τις εκφάνσεις του, σε «κάθε πρόσωπο» και όχι μόνο στους πολίτες της Ένωσης. Μολονότι οι εξαγγελόμενες αρχές είναι γνωστές και καθιερωμένες στη νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων, η διατύπωσή τους στο Χάρτη μπορεί να αποδειχθεί πολύ χρήσιμη, όχι μόνο ως γνώμονας για την περαιτέρω εμβάθυνση της νομολογίας αλλά και σημειολογικά. Το άρθρο αυτό αναδεικνύει το δικαίωμα στην αμερόληπτη, δίκαιη και έγκαιρη εξέταση των υποθέσεων από τα όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, και ειδικότερα το δικαίωμα σε προηγούμενη ακρόαση του ενδιαφερομένου, το δικαίωμα πρόσβασης στα στοιχεία του φακέλου, την υποχρέωση αιτιολόγησης των αποφάσεων των διοικητικών οργάνων της Κοινότητας. Επίσης στο άρθρο αυτό προβλέπεται η αποζημίωση ή η φυσική αποκατάσταση κάθε ζημίας που προξενήθηκε από όργανα ή υπαλλήλους της Κοινότητας, καθώς και η ευχέρεια χρήσης οποιασδήποτε από τις γλώσσες των Συνθηκών.

Το άρθρο 42 προβλέπει το ήδη καθιερωμένο και γνωστό από τη νομολογία του ΔΕΚ δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής. Αυτό ανήκει στους πολίτες της Ένωσης και σε όσα άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατοικούν ή έχουν την έδρα τους σε κράτος-μέλος της Ένωσης.

Στα ίδια πρόσωπα ανήκει, σύμφωνα με τα δύο επόμενα άρθρα, το δικαίωμα προσφυγής στον Ευρωπαϊκό Διαμεσολαβητή και το δικαίωμα αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στους ίδιους ανήκει το δικαίωμα ελεύθερης διαμονής και κυκλοφορίας στο έδαφος οποιουδήποτε κράτους-μέλους.

Αξιόλογη είναι η διάταξη του τελευταίου άρθρου του κεφαλαίου τούτου (άρθρο 46), που ορίζει, όπως άλλωστε προβλέπεται και στο άρθρο 20 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ότι οι πολίτες της Ένωσης απολαμβάνουν, στην επικράτεια τρίτων χωρών, εφόσον δεν υπάρχει διπλωματική εκπροσώπηση της δικής τους χώρας, διπλωματικής και προξενικής προστασίας από τους διπλωματικούς εκπροσώπους κάθε κράτους-μέλους υπό τους ίδιους όρους υπό τους οποίους αυτή παρέχεται στους υπηκόους του κράτους αυτού.

Το έκτο Κεφάλαιο, που έχει τίτλο «Δικαιοσύνη», περιέχει διατάξεις που έχουν βασικά ληφθεί από τα άρθρα 6, 7 και 13 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου 7. Οι, μικρής σημασίας, διευρύνσεις της προστασίας που προβλέπονται σ' αυτές τις διατάξεις του Χάρτη επισημαίνονται στις αντίστοιχες επεξηγήσεις.

Στο τελευταίο κεφάλαιο έχουν περιληφθεί οι «Γενικές διατάξεις».

Στο άρθρο 51 ορίζεται το πεδίο όπου έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του Χάρτη. Αναπτύχθηκε παραπάνω πώς το ΔΕΚ και γενικότερα οι εφαρμοστές του κοινοτικού δικαίου αναζήτησαν, αρχικά μέσω των «γενικών αρχών» και αργότερα με ευθεία αναφορά στην ΕΣΔΑ, τρόπων εφαρμογής, στο χώρο της Ένωσης (Κοινότητας), Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ο Χάρτης δίνει μια πλήρη και καταστατική λύση στο πρόβλημα αυτό. Το πεδίο λοιπόν εφαρμογής των διατάξεών του, όπως ρητά λέει το παρόν άρθρο, είναι ο κοινοτικός χώρος. Συγκεκριμένα, οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται: α) στα όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, όπως άλλωστε ορίζει και το άρθρο 6 παρ.2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και β) στα όργανα των κρατών-μελών, μόνο όταν εφαρμόζουν το δικαίο της Ένωσης (το δικαίο δηλαδή των Συνθηκών και το παράγωγο δικαίο των κανονισμών, οδηγιών κ.λπ.). Ποια είναι τα θεσμικά όργανα της Ένωσης προβλέπεται στο άρθρο 7 (το Κοινοβούλιο, η Επιτροπή, το Συμβούλιο, το ΔΕΚ και ΠΕΚ κ.λπ.). Ποιοι είναι οι «οργανισμοί» συνάγεται από το άρθρο 286 παρ.1 της ιδρυτικής Συνθήκης της Ένωσης. Πρόκειται για δευτερεύοντα και επίκουρα όργανα που προβλέπονται από τις Συνθήκες ή δημιουργούνται με ρυθμίσεις του παραγώγου δικαίου.

Επιγραμματικά μπορούμε να διατυπώσουμε τον ακόλουθο κανόνα: Οι διατάξεις του Χάρτη λειτουργούν στα πλαίσια της Ένωσης (Κοινότητας) κατά την εφαρμογή του δικαίου αυτής, με την αυτονόητη επιφύλαξη της αρχής της επικουρικότητας. Αντίθετα, στον εθνικό χώρο, κατά την εφαρμογή δηλ. του εθνικού δικαίου από τα εθνικά κατά βάση όργανα εξακολουθούν να ισχύουν, ως δικαιώματα του ανθρώπου, αφενός η ΕΣΔΑ και τα πρωτόκολλά της, η οποία μάλιστα ισχύει και σε ολόκληρο το χώρο του Συμβουλίου της Ευρώπης, των 46 δηλ. ευρωπαϊκών κρατών που ανήκουν σ' αυτό και έχουν κυρώσει την ΕΣΔΑ, και αφετέρου οι συνταγματικές διατάξεις και συναφείς ρυθμίσεις του κάθε κράτους-μέλους, οι οποίες δεν θίγονται από την ΕΣΔΑ, ιδίως όταν είναι ευνοϊκότερες (πιο προστατευτικές) (άρθρο 53 της ΕΣΔΑ). Δεν θίγονται επίσης οι διατάξεις άλλων διεθνών κειμένων, που το κάθε κράτος έχει, τυχόν, υπογράψει και κυρώσει, όπως λ.χ. οι διατάξεις της Οικουμενικής Διακήρυξης του ΟΗΕ και των Συμφώνων, που προστατεύουν ανθρώπινα Δικαιώματα (βλ. σχετ. το ίδιο άρθρο 53 της ΕΣΔΑ στο τέλος).

Σχετικά με το επόμενο άρθρο 52 και ιδίως με την έννοια και τη σημασία της διάταξης της παραγράφου 3, έγινε ήδη λόγος πιο πάνω (σελ. 132 επ.). Εδώ θα επισημανθεί μόνο ότι και στις δύο πρώτες παραγράφους του άρθρου τούτου γίνεται λόγος για περιορισμούς. Οι επεξηγήσεις που παρέχονται κάτω από τις διατάξεις αυτές είναι επαρκείς.

Όσον αφορά την παράγραφο 3 χρήσιμη είναι ιδίως η επισήμανση στη σχετική επεξήγηση της αντιστοιχίας διατάξεων του Χάρτη με διατάξεις της ΕΣΔΑ, καθώς των διατάξεων του Χάρτη που έχουν μεγαλύτερη εμβέλεια από εκείνη των αντίστοιχων διατάξεων της ΕΣΔΑ.

Το άρθρο 53 περιέχει τον κανόνα της επικράτησης της ευνοϊκότερης ρύθμισης, κατά τρόπο ανάλογο προς την αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 53 της ΕΣΔΑ.

Το τελικό άρθρο 54 απαγορεύει την «κατάχρηση δικαιώματος» ορίζοντας ότι κάθε ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα να επιτρέπει σε οποιονδήποτε δραστηριότητα ή ενέργειες που αποσκοπούν στην κατάλυση των δικαιωμάτων ή ελευθεριών που αναγνωρίζονται στο Χάρτη ή που θα κατέληγε στη διεύρυνση των προβλεπόμενων περιορισμών τους, είναι ανεπίτρεπτη. Επομένως πρόσωπα που υπονομεύουν ή προσπαθούν να υποβαθμίσουν την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών η οποία παρέχεται από το Χάρτη, όπως είναι όσοι επιδιίδονται σε τρομοκρατική δράση, δεν στερούνται μεν της προστασίας κάθε δικαιώματος και ελευθερίας τους γενικά, δεν επιτρέπεται όμως, κατά την ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη, να θάλπεται ή να γίνεται ανεκτή η «καταχρηστική» αυτή δραστηριότητά τους. Όμοια είναι η διάταξη του άρθρου 17 της ΕΣΔΑ.

2.3 Αποτελεσματικότητα της προστασίας κατά τον Χάρτη

Όπως είδαμε, ο Χάρτης, ως νομικό κείμενο, υπερτερεί έναντι της ΕΣΔΑ. Παρά τον περιττό ίσως φόρτο που εμφανίζει σε κάποια κεφάλαια, είναι βέβαιο ότι εκτείνεται σε περισσότερα δικαιώματα και ελευθερίες, έχει καλύτερη δομή και άρτια κατάταξη της ύλης, καθώς και ενότητα, ενώ ορισμένες διατάξεις της ΕΣΔΑ είναι κατεσπαρμένες σε πρωτόκολλα. Σε αρκετά μάλιστα άρθρα η διατύπωση του Χάρτη είναι ακριβέστερη.

Είναι αλήθεια ότι μερικά από τα αναγνωριζόμενα ως «Δικαιώματα» είναι από τη φύση τους μάλλον αξιακές διακηρύξεις, ανεπίδεκτες νομικού εξαναγκασμού ή, έστω, νομικής πραγμάτωσης. Ωστόσο, ακόμη κι αυτές, εφόσον έχουν τεθεί ως ψηφίδες στο οικείο κεφάλαιο, συμπληρώνουν την εικόνα. Είναι άλλωστε δυνατόν να χρησιμεύσουν ως πηγή έμπνευσης και για τη συναγωγή επιχειρημάτων. Τέλος, δεν αποκλείεται αργότερα, υπό νέα ίσως κοινωνικοτεχνολογικά δεδομένα και σε πιο εξελιγμένο διεθνές πλαίσιο, οι εξαγγελίες αυτές να αξιοποιηθούν με νέες νομικές τεχνικές.

Αντίθετα όμως ο Χάρτης υστερεί έναντι της ΕΣΔΑ διότι δεν διαθέτει μηχανισμό εξαναγκασμού, κατά το υπόδειγμα εκείνης. Τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διαλαμβάνει απλώς αναγνωρίζονται. «Απευθύνονται», κατά τη διατύπωση του άρθρου 51, στα όργανα της Ένωσης, μεταξύ των οποίων και το ΔΕΚ και το ΠΕΚ, τα οποία ασφαλώς θα τα λάβουν υπόψη και θα τα εφαρμόσουν κατά την εκδίκαση των προσφυγών και τη διατύπωση των απαντήσεων επί των υποβαλλομένων προδικαστικών ερωτημάτων. Πλην όμως αυτό συνέβαινε και πριν περιληφθεί ο Χάρτης στη Συνθήκη της Νίκαιας, αφού, όπως είδαμε, το ΔΕΚ και το ΠΕΚ αρχικά μεν είχαν συναγάγει τα περισσότερα και ουσιωδέστερα από τα δικαιώματα αυτά ως «γενικές αρχές», ακολούθως δε κατέφυγαν στην ΕΣΔΑ αντλώντας από αυτήν τις αρχές και τους κανόνες των οποίων είχαν ανάγκη για την ορθή επίλυση των ενώπιόν των ζητημάτων.

Συνεπώς ο Χάρτης συγκέντρωσε απλώς σε ένα συνεκτικό νομικό κείμενο έναν κατάλογο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, στον οποίο θα καταφεύγουν τα όργανα και οι οργανισμοί της Ένωσης και οι εθνικές αρχές (νομοθετικές, διοικητικές, ιδίως δε δικαστικές) κατά την εφαρμογή κανόνων του κοινοτικού δικαίου (άρθρο 51). Η εξάρτηση από την ΕΣΔΑ θα συνεχιστεί όσον αφορά την «έννοια» και την «εμβέλεια», δηλ. τους «περιορισμούς», που περιέχονται στις αντίστοιχες διατάξεις του Χάρτη (άρθρο 52 παρ.3). Ιδίως όμως θα παραμείνει αισθητό το κενό από την έλλειψη ενός κυρωτικού ένδικου μέσου για την αυτοτελή προστασία των αναγνωριζόμενων Δικαιωμάτων, όμοιου ή ανάλογου προς την ατομική προσφυγή, που αναγνωρίζεται από την ΕΣΔΑ (άρθρο 34 επ.).

2.4 Η Σημασία της ενσωμάτωσης του ΧΘΔΕΕ στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα

Με την ψήφιση του Ευρωσυντάγματος το 2004 που συμπεριέλαβε το Χάρτη ως β' μέρος του, γεννιέται μια νέα πραγματικότητα στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Ένωση. Ο γενικόλογος χαρακτήρας του ΧΘΔΕΕ αποτελεί χαρακτηριστικό που συνάδει με τη νομική φύση ενός συντάγματος, ενώ παράλληλα βοηθά στο συμβιβασμό μεταξύ των διαφορών των κρατών μελών στο πεδίο των ατομικών δικαιωμάτων. Επιπλέον αποτελεί αναμφίβολα στοιχείο νομιμοποίησης του νέου συντάγματος της ΕΕ στα μάτια των λαών των κρατών μελών της, καθώς το περιεχόμενό του προσδόθηκε από όλες τις εθνικές και ευρωπαϊκές πηγές νομιμότητας που συγκεντρώθηκαν στα πλαίσια του ευρωπαϊκού συμβουλίου της Κολωνίας. Ο Χάρτης δηλαδή⁴ θα αποτελέσει συνολική αναφορά αυτής της πολιτικής Ευρώπης, η οποία διαμορφώνεται σε ένα ενιαίο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης που αποτελεί απόρροια και της κοινής ιθαγένειας. Συνιστά ένα απαραίτητο μέσο πολιτικής και ηθικής νομιμότητας, τόσο για τους πολίτες όσο και για τον πολιτικό κόσμο, τις διοικητικές υπηρεσίες, τις εθνικές αρχές καθώς και τους κοινωνικούς φορείς. Εκφράζει τις κοινές αξίες που διαπνέουν την ίδια την ουσία των δημοκρατικών κοινωνιών μας. Ακόμη, ένα πλεονέκτημα όσον αφορά αυτό καθαυτό το περιεχόμενο του Χάρτη, είναι ότι πέρα από κάποια νεοεισαχθέντα δικαιώματα (π.χ προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αρχές βιοηθικής κλπ), η κατοχύρωση των οποίων αποτέλεσε αναγκαιότητα λόγω της συχνότητας με την οποία εμφανίζονται στις μέρες μας και των διαστάσεων που 'χουν λάβει, ο Χάρτης δεν εισάγει σημαντικές καινοτομίες και ριζοσπαστικές αλλαγές αναφορικά με το είδος και το περιεχόμενο των Συνταγματικών δικαιωμάτων.

Πηγές έμπνευσής του είναι η ΕΣΔΑ, ο κοινοτικός χάρτης των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων, διάφορες διεθνείς συμβάσεις, το πρωτογενές και παράγωγο δίκαιο της Ένωσης, η νομολογία του ΔΕΚ και οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών. Με αυτόν τον τρόπο ενισχύει την ασφάλεια δικαίου αφού αντιμετωπίζει ρεαλιστικά την κατάσταση που επικρατεί στην ΕΕ και δεν προβαίνει σε εξωπραγματικές διακηρύξεις δικαιωμάτων και αρχών που ούτε οι πολίτες θα σέβονταν, ούτε τα δικαιοδοτικά όργανα θα μπορούσαν να τηρήσουν με ευλάβεια (τουλάχιστον κατά το πρώτο διάστημα) λόγω της πολυπλοκότητάς τους και των ενδεχόμενων αντιφάσεων που θα προέκυπταν ανάμεσα στις «παραδοσιακές» πηγές προστασίας και τα νέα δικαιώματα που θα θεσπίζονταν. Ο ΧΘΔΕΕ με την ενσωμάτωσή του στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα απλά παγιώνει και ισχυροποιεί την υπάρχουσα νομοθεσία. Παρέχει δε, σημαντική νομική ασφάλεια αφού δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια στην κρίση του δικαστή αλλά αξιώνει απ' αυτόν να τηρήσει τις βασικές αρχές που διαγράφει, δεδομένης της φύσης τους ως ευρωπαϊκό συνταγματικό δίκαιο με υπέρτερη ισχύ. Με αυτόν τον τρόπο διευκολύνει το έργο του αφού δεν αλλάζει τη δικαιοδοτική αρχιτεκτονική που προσφέρεται από τις συνθήκες, απλά την ερμηνεύει και της προσδίδει δεσμευτικό χαρακτήρα.

2.5 Νομική ισχύς και επίδραση του Χάρτη

Στη Σύνοδο Κορυφής της Νίκαιας ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διακηρύχθηκε πανηγυρικά από τα ευρωπαϊκά όργανα, δεν προσέλαβε ωστόσο, νομικά δεσμευτική ισχύ. Η εξέλιξη αυτή, προαναγγελθείσα σχεδόν στην εντολή της Κολωνίας και αναμενόμενη σε μεγάλο βαθμό λόγω των ισχυρών αντιδράσεων κυρίως εκ μέρους της Μεγάλης Βρετανίας εναντίον της νομικής ισχύος του Χάρτη, αποτελεί αποτέλεσμα των συμβιβασμών μεταξύ διαφορετικών προσεγγίσεων. Ενόψει της αναπτυσσόμενης ήδη νομολογίας του ΔΕΚ στον τομέα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η διακήρυξη του Χάρτη ως πολιτικού μόνον κειμένου μπορεί να

θεωρηθεί ότι αποτελεί υποχώρηση και οπισθοδρόμηση έναντι του κοινοτικού κεκτημένου. Ένας Χάρτης με διακηρυκτική μόνο αξία δεν μπορεί να συντελέσει αποτελεσματικά στην αναβάθμιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών. Το κοινοτικό κεκτημένο στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα προάγονταν πολύ περισσότερο αν ο Χάρτης ενσωματωνόταν με κάποιο τρόπο στις Συνθήκες. Υποστηρίζεται²⁰ ωστόσο και η αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή ο Χάρτης αποτελεί απόρροια των «κοινών συνταγματικών παραδόσεων» με την ουσιαστική έννοια του όρου και έχει ήδη καταστεί μέρος του κοινοτικού κεκτημένου (*acquis communautaire*) παρά τη μη ενσωμάτωσή του στις Συνθήκες.

Ακόμη και με διακηρυκτική ισχύ, ωστόσο, ο Χάρτης επιτελεί μερικές από τις εν δυνάμει λειτουργίες του και αναπτύσσει μια «υφέρπουσα κανονιστική λειτουργία». Θέτει το ζήτημα της νομιμοποίησης και φέρει τα πλεονεκτήματα της κωδικοποίησης, καθώς ανταποκρίνεται στο αίτημα για μεγαλύτερη διαφάνεια και ορατότητα των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Κατά μία άλλη πρόταση, ο Χάρτης αναπτύσσει μάλλον δικαιοική παρά κανονιστική λειτουργία και αναγορεύεται «σε σημαντικό - ίσως τον σημαντικότερο - παράγοντα ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου». Αναμένεται έτσι ότι, παρά την έλλειψη νομικής δεσμευτικότητας, ο Χάρτης θα ασκήσει επίδραση στη νομολογία του ΔΕΚ, παρότι η επίκληση του Χάρτη τελεί υπό τη διακριτική ευχέρεια του Δικαστηρίου. Το τελευταίο θα είναι δύσκολο να αγνοήσει ένα κείμενο προϊόν μακρών διαπραγματεύσεων συνταγμένο από ένα αντιπροσωπευτικό σώμα και διακηρυγμένο πανηγυρικά και από τα τρία κοινοτικά όργανα, το πιθανότερο όμως είναι ότι θα επικαλείται το Χάρτη βεβαιωτικά, προκειμένου να θεμελιώσει επιπρόσθετα ένα συμπέρασμα, στο οποίο έχει ήδη καταλήξει με βάση το άρθρο 6 παρ. 2 ΣΕΕ και τις εκεί αναφερόμενες πηγές έμπνευσής του. Χρήση του Χάρτη θα γίνει και από τα εθνικά δικαστήρια στη λειτουργία τους ως κοινοτικών, όσο και από τα εθνικά συνταγματικά δικαστήρια, προκειμένου να κρίνουν το επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τέλος τα κοινοτικά όργανα, και ιδιαίτερα η Επιτροπή κατά τη νομοπαραγωγική δραστηριότητά της, καλούνται να προσαρμόσουν τη δράση τους με άξονα το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Χάρτη. Διαμορφώθηκε έτσι ήδη μια απαρρέγκλιτα τηρούμενη πρακτική, βάσει της οποίας σε κάθε νομοθετική πρόταση της Επιτροπής αναφέρονται ρητά τα δικαιώματα του Χάρτη που η πρόταση σέβεται ή υλοποιεί. Η ταχύτατη μάλιστα διείσδυση του Χάρτη στο θεσμικό οικοδόμημα της Ένωσης δεν περιορίζεται στις εργασίες της Επιτροπής αλλά διαχέεται και στα υπόλοιπα όργανα της Ένωσης, το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή.

Κατά τη διάρκεια της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του 2003/2004 ο Χάρτης ενσωματώθηκε ως δεύτερο μέρος στη Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, η οποία τελεί επί του παρόντος υπό επικύρωση από τα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επομένως, ο Χάρτης δεν αποτελεί ακόμη δεσμευτικό νομικό έγγραφο.

2.5.1 Ιστορικό ΔΚΔ 2003/2004

Οι προτάσεις της Συνέλευσης

²⁰ Lenaerts / De Smijter, 38 CML Rev. (2001), 299. Το αποτέλεσμα αυτό αναγνωρίζεται για τρεις κυρίως λόγους: πρώτον, λόγω της ομόφωνης αποδοχής του από τα τρία κοινοτικά όργανα, δεύτερον, λόγω της σύνθεσης και του τρόπου λειτουργίας της Συνέλευσης που τον συνέταξε, και τρίτον, λόγω της “ολιστικής ερμηνείας” του όρου «κοινές συνταγματικές παραδόσεις» εκ μέρους του ΔΕΚ. Η ερμηνεία αυτή βασίζεται στην αποδοχή εκ μέρους των κρατών μελών των θεμελιωδών δικαιωμάτων που το Δικαστήριο καλείται να προστατεύσει. Προκειμένου να αποφανθεί σχετικά ο κοινοτικός δικαστής αναλύει ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα των συνταγματικών κανόνων και πρακτικών των κρατών μελών, όχι όμως όλων

Η Συνέλευση πέτυχε συναίνεση η οποία επιτρέπει την ένταξη του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, που εγκρίθηκε επίσημα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας τον Δεκέμβριο του 2000, στο Μέρος II του Συντάγματος. Προβλεπόταν ότι αυτά τα θεμελιώδη δικαιώματα θα ήταν νομικά δεσμευτικά για την Ένωση, για τα όργανα τις υπηρεσίες και τους οργανισμούς της καθώς και για τα κράτη μέλη αλλά μόνον όσον αφορά την εφαρμογή της κοινοτικής νομοθεσίας. Το προοίμιο του Χάρτη όριζε ότι η κοινοτική νομοθεσία «θα ερμηνεύεται λαμβανομένων δεόντως υπόψη των επεξηγήσεων που καταρτίστηκαν καθ' υπόδειξη του Προεδρείου της Συνέλευσης που συνέταξε το Χάρτη».

Οι συζητήσεις στη ΔΚΔ

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, ορισμένες αντιπροσωπείες, που ήδη κατά τη διάρκεια της Συνέλευσης είχαν ζητήσει να μην ενταχθεί ο χάρτης στο Σύνταγμα, εξέφρασαν εκ νέου τις αντιρρήσεις τους.

Έτσι, ορισμένες χώρες πρότειναν την προσθήκη στο Σύνταγμα ενός σχεδίου ερμηνευτικής δήλωσης που θα καθορίζει το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη. Στόχος της δήλωσης αυτής ήταν να περιοριστεί ο έλεγχος του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στις πράξεις παράγωγου δικαίου των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αποτελούν ήδη μέρος του κοινοτικού κεκτημένου, αφήνοντας στην εθνική δικαιοδοσία τον έλεγχο της νόμιμης εφαρμογής των άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων που δεν αποτελούν σήμερα αντικείμενο ευρωπαϊκού παράγωγου δικαίου.

Η ιταλική προεδρία δεν εφήρμοσε την πρόταση αυτή και πρότεινε να διασαφηνιστεί η παράγραφος του προοιμίου η σχετική με την ερμηνευτική δήλωση και να διατυπωθεί ως εξής: «οι επεξηγήσεις κατόπιν ενημέρωσης από το Προεδρείο της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης».

Η διατύπωση αυτή χρησιμοποιήθηκε από την ιρλανδική προεδρία που την ενσωμάτωσε επίσης στο άρθρο του χάρτη που αφορά το πεδίο εφαρμογής του. Πρότεινε επίσης να διαβιβάσει λεπτομερώς τις «επεξηγήσεις του Προεδρείου» σε συνημμένη δήλωση.

Οι διατάξεις του Συντάγματος

Στο προοίμιο του χάρτη επαναλαμβάνεται και συμπληρώνεται η διατύπωση που αφορά «τη λήψη υπόψη των επεξηγήσεων που καταρτίστηκαν καθ' υπόδειξη του Προεδρείου της Συνέλευσης που συνέταξε το Χάρτη και ενημερώθηκαν υπό την ευθύνη του Προεδρείου της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης». Η διατύπωση αυτή επαναλαμβάνεται επίσης στο άρθρο II-52 σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του χάρτη. Τα σχόλια αυτά επαναλαμβάνονται σε μια συνημμένη στη συνθήκη δήλωση.

Επί της ουσίας, αυτές οι εξηγήσεις τεχνικής φύσης δεν μεταβάλλουν το περιεχόμενο του χάρτη. Δεν έχουν οι ίδιες νομική αξία αλλά αποτελούν πολύτιμο εργαλείο ερμηνείας με στόχο την αποσαφήνιση των διατάξεων του Χάρτη.

Οι διατάξεις αυτές εξακολουθούν να είναι νομικά δεσμευτικές για την Ένωση, για τα όργανα τις υπηρεσίες και τους οργανισμούς της, καθώς και για τα κράτη μέλη αλλά μόνον εφόσον εφαρμόζουν το κοινοτικό δίκαιο.

Μέρος III- Συμπεράσματα

Ο Χάρτης αποτελεί την κατάληξη μίας προσπάθειας να αποκτήσει το κοινοτικό δίκαιο γραπτό κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ειδικότερα στα 54 άρθρα του Χάρτη καταναμμένα σε 7 επιμέρους Κεφάλαια, διαπιστώνει κανείς μία συστηματική προσπάθεια διατύπωσης των αρχών

και των εγγυήσεων που διέπουν την Ευρωπαϊκή Ένωση ως χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης αλλά και κατοχύρωσης μίας συλλογικής αντίληψης αξιών και αρχών που ως πηγή τους έχουν τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών. Θεωρείται βέβαιο ότι ένα κοινό σύστημα θεμελιωδών δικαιωμάτων που εμπνέει τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αναγνωρίζεται άμεσα από τους πολίτες, θα συντελέσει στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής συνείδησης καθώς το ισχύον σύστημα παραπομπής στη Συνθήκη καθιστά δυσνόητα για την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη τα θεμελιώδη δικαιώματα. Ορατό είναι εξάλλου και το κενό που αφήνει η έλλειψη κωδικοποίησης των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ευρωπαϊκή ιθαγένεια, την ιδιότητα δηλαδή του «πολίτη της Ένωσης» που θεσμοθετήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Συστατικό στοιχείο αυτής αποτελεί το δικαίωμα κάθε πολίτη της Ένωσης να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών ακόμα κι αν είναι οικονομικά ανενεργός σύμφωνα με το Αρθ. 181 ΣΕΚ αλλά και το αντίστοιχο Αρθ. 46 του Χάρτη. Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια εξειδικεύεται περαιτέρω στο δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι σε οποιαδήποτε από τις χώρες της Ένωσης στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την τοπική αυτοδιοίκηση, στο δικαίωμα της χρηστής διοίκησης από τα όργανα και τους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο δικαίωμα προσφυγής στον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή και στο δικαίωμα διπλωματικής και προξενικής προστασίας κάθε κράτους μέλους. Η Ευρωπαϊκή Ένωση όπως λειτουργεί σήμερα εμφανίζεται να λαμβάνει σημαντικές αποφάσεις για το μέλλον των ευρωπαϊκών κοινωνιών χωρίς τη συμμετοχή των ίδιων των κοινωνιών. Αν όμως θέλουμε πράγματι να εμβαθύνουμε το ευρωπαϊκό εγχείρημα, δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε την άμεση ανάγκη των πολιτών να νιώθουν ασφαλείς και προστατευμένοι από πάσης φύσεως πιθανές αυθαιρεσίες των κοινοτικών οργάνων. Το αφηρημένο της έννοιας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, λογικό είναι να δημιουργεί από μόνο του μία εκκρεμότητα. Είναι κάτι το οποίο η δεδομένη πολυμορφία και ανομοιογένεια της Ένωσης ενισχύει σημαντικά. Εν όψει της διαρκώς στενότερης σύνδεσης των κρατών μελών, η διευκρίνιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών και η από μέρους τους ολοκληρωμένη γνώση αυτών κρίνεται απολύτως αναγκαία. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποτελεί λοιπόν την πρώτη προσπάθεια της Ένωσης των 15 να καταγράψουν ρητά τα θεμελιώδη δικαιώματα και να δεσμευτούν σε κοινοτικό πλέον επίπεδο για τον σεβασμό τους. Παρόλο όμως που υιοθετήθηκε πανηγυρικά από το Συμβούλιο, την Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στη Νίκαια τον Δεκέμβριο του 2000, δεν είναι νομικά δεσμευτικός. Έτσι το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων συνεχίζει να ελέγχει τις κοινοτικές πράξεις και να επιλαμβάνεται γενικότερα των κοινοτικών υποθέσεων με βάση τον νομολογιακό κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων που το ίδιο έχει καταρτίσει. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι η κατοχύρωση και ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί τον τροφodότη της δημοκρατικής εξέλιξης των κοινωνιών. Ωστόσο το δημοκρατικό έλλειμμα που χαρακτηρίζει τη λειτουργία της Ένωσης θα συνεχίσει να απαξιώνει την θεσμική της εμβέλεια, ακόμη και αν ο Χάρτης αποκτήσει στο μέλλον νομική δεσμευτικότητα. Ενώ το ευρωπαϊκό εγχείρημα δείχνει να προχωρά καταλαμβάνοντας ολοένα και περισσότερα πεδία όπως η δικαιοσύνη και οι εσωτερικές υποθέσεις που λίγο παλαιότερα ήταν αδιαπραγμάτευτα για το εθνικό κράτος, η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη παρατηρεί με μία πρόδηλη αμηχανία και ίσως δυσφορία αυτές τις εξελίξεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις ευρωπαϊκές εκλογές του 1999 παρατηρήθηκε το φαινόμενο περισσότερο από τους μισούς Ευρωπαίους να μην προσέλθουν στις κάλπες. Εντέίνεται συνεχώς η αίσθηση ότι οι κοινωνίες έχουν παραμεριστεί στη διαδικασία οικοδόμησης της Ευρώπης και ότι η Ένωση κατευθύνεται από τεχνοκράτες που αποφασίζουν για τους πολίτες ερήμην των πολιτών. Ενισχύεται επίσης η εκτίμηση ότι το όραμα για μία Ευρώπη μεγάλη, ενιαία, πολυσυλλεκτική και δημοκρατική βρίσκεται σε υποχώρηση στη συνείδηση των πολιτών. Τα τελευταία χρόνια πληθαίνουν οι φωνές που κάνουν λόγο για την πολιτική ενοποίηση της

Ευρώπης και οι προτάσεις για το θεσμικό σχήμα με το οποίο πρέπει κάτι τέτοιο να επιχειρηθεί. Οι λόγοι που επιτάσσουν το πολιτικό αυτό άλμα είναι πολλοί. Καταρχήν η ενίσχυση των εξουσιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει συνοδευτεί από αντίστοιχες κινήσεις που θα ενίσχυαν τον δημοκρατικό της χαρακτήρα. Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να εκδίδονται κοινοτικές πράξεις, οι οποίες σημειωτέον δεν μπορούν να ανασταλούν από κανένα εθνικό όργανο, και η κοινή γνώμη να ενημερώνεται κατόπιν εορτής όταν αυτές ήδη εφαρμόζονται. Δεν ακούστηκε ποτέ να απεργούν τα συνδικάτα ή να αντιδρούν ομάδες πολιτών στην έκδοση κάποιας κοινοτικής οδηγίας. Επίσης εδώ και τρία χρόνια η νομισματική πολιτική των 12 χωρών της Ευρωζώνης ασκείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα η οποία δεν ελέγχεται από κάποιο αντίστοιχο πολιτικό όργανο. Έχουμε ένα νόμισμα και μία τράπεζα αλλά δεν έχουμε αντίστοιχους θεσμούς ελέγχου από το ευρωπαϊκό πολιτικό σώμα. Η επικείμενη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα σημάνει μεσοπρόθεσμα την ένταξη 12 νέων χωρών. Το σημερινό μοντέλο λειτουργίας είναι προφανές ότι θα καταστεί εξαιρετικά χρονοβόρο και αναποτελεσματικό όταν η Ένωση θα περιλαμβάνει 27 χώρες. Είναι επιτακτική ανάγκη η μεταρρύθμιση των λειτουργιών της και είναι ευκαιρία το τελευταίο να συνδυαστεί με ένα άνοιγμα των θεσμών στην κοινωνία. Έχει αρχίσει να γίνεται συνείδηση ότι πρέπει να ενισχυθούν οι δημοκρατικές διαδικασίες στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν θεσμοί που θα αντλούν άμεση δημοκρατική νομιμοποίηση και θα εκφράζουν τις πολιτικές και κοινωνικές τάσεις του ευρωπαϊκού πολιτικού σώματος. Στον ζηηρό διάλογο που έχει ανοίξει τα τρία τελευταία χρόνια για το μέλλον της Ευρώπης κατατίθενται πολλές προτάσεις. Μερικές από αυτές υιοθετούν το ομοσπονδιακό μοντέλο ως όχημα για την θεσμική μετεξέλιξη και την πολιτική ολοκλήρωση της Ευρώπης. Άλλες προτείνουν ως λύση το διακυβερνητικό μοντέλο συνύπαρξης. Πολλές χώρες επίσης προτείνουν τον συνδυασμό του ομοσπονδιακού μοντέλου με στοιχεία του σημερινού κοινοτικού μοντέλου. Όπως είναι φυσικό σε μία τέτοια διαδικασία συνδιαμόρφωσης συγκρούονται εθνικά, πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Αυτό που οι Ευρωπαίοι πολίτες επιθυμούν είναι να μετέχουν ενεργά σε αυτό το διάλογο που αφορά άμεσα το μέλλον των κοινωνιών τους. Αντιλαμβάνονται ότι μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες όλοι μαζί μπορούν καλύτερα. Κατανοούν ότι η ευρωπαϊκή ιδέα δεν αλέθει τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες αλλά τις θωρακίζει. Στηρίζουν το όραμα της ευρωπαϊκής πολιτείας και διεκδικούν την Ευρώπη των πολιτών.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών θεσμών τα βασικά διεθνή κείμενα προστασίας των Δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι δύο: Πρώτον, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), η οποία καταρτίστηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1950. Και, δεύτερον, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που περιλήφθηκε στη Συνθήκη της Νίκαιας (2001). Οι ιδρυτικές συνθήκες για τις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες και για την ΕΕ δεν προέβλεπαν κάποιο κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων συγκρίσιμο με τις διατάξεις που περιέχουν τα Συντάγματα των κρατών-μελών ή με τον κατάλογο που περιέχει η ΕΣΔΑ. Η εξέλιξη όμως των ευρωπαϊκών κοινοτήτων έχει καταστήσει πλέον αναγκαία την προστασία των ατομικών ελευθεριών στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου. Από την πλευρά του, το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων καθιέρωσε με τη νομολογία του ένα κοινοτικό σύστημα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ωστόσο, ουσιαστική απάντηση δόθηκε το 1992 με τη συνθήκη του Μάαστριχτ. Εκεί προβλέπεται η υποχρέωση της ΕΕ να εφαρμόζει την ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών. Όσον αφορά στο ΧΘΔΕΕ, αν και είναι ένα κείμενο, νομικά πληρέστερο από την ΕΣΔΑ, υστερεί έναντι της διότι δεν διαθέτει μηχανισμό εξαναγκασμού, κατά το υπόδειγμα εκείνης. Έπειτα όμως από τις τελευταίες εξελίξεις και την ψήφιση του Ευρωσυντάγματος το 2004 που συμπεριέλαβε το Χάρτη ως β' μέρος του, γεννιέται μια νέα πραγματικότητα στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Ένωση. Ο γενικόλογος χαρακτήρας του ΧΘΔΕΕ αποτελεί χαρακτηριστικό που συνάδει με τη νομική φύση ενός συντάγματος, ενώ παράλληλα βοηθά στο συμβιβασμό μεταξύ των διαφορών των κρατών μελών στο πεδίο των ατομικών δικαιωμάτων

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Αποφάσεις (ΕΔΔΑ) (Reports of Judgments and Decisions, Recueil)

- *Μακκαν κ.λπ. κατά του Ηνωμένου Βασιλείου (McCann v. United Kingdom) αποφ. Α 324 της 27.9.1995*

Με την απόφαση Μακκαν κ.λπ. κατά του Ηνωμένου Βασιλείου (McCann and others v. United Kingdom) το ΕΔΔΑ καταδίκασε το κράτος αυτό για παραβίαση του ως άνω δικαιώματος υπό τις ακόλουθες περιστάσεις: Οι βρετανικές και ισπανικές αρχές, καθώς και οι αρχές του Γιβραλτάρ είχαν, πριν από τις 4 Μαρτίου 1988, πληροφορίες ότι επικίνδυντοι τρομοκράτες του ΙΡΑ, πιθανώς ένοπλοι και έτοιμοι να χρησιμοποιήσουν τα όπλα τους, σχεδίαζαν τρομοκρατική ενέργεια στο Γιβραλτάρ, με τη χρήση οχήματος παγιδευμένου με εκρηκτικά, το οποίο επρόκειτο, ενδεχομένως, να πυροδοτηθεί με τηλεχειριστήριο. Εντοπίστηκαν, μετά διήμερο, τρεις, οι οποίοι και παρακολουθούνταν, χωρίς όμως να συλληφθούν επειδή δεν υπήρχαν ακόμη αποδείξεις. Κατά την παρακολούθηση ένα από τα πρόσωπα που παρακολουθούνταν στράφηκε προς τα πίσω, οπότε Βρετανός στρατιωτικός, από αυτούς που ενεργούσαν την παρακολούθηση, τον διέταξε να σταματήσει. Αυτός έφερε το χέρι του στο πλάι ύποπτα, ενώ σύντροφός του κίνησε απότομα το χέρι προς μια τσάντα. Οι στρατιωτικοί, πιστεύοντας ότι θα πυροδοτούσαν τα εκρηκτικά, τους πυροβολούν και τους σκοτώνουν. Από την εξέταση που ακολούθησε προέκυψε ότι οι ύποπτοι δεν οπλοφορούσαν ούτε το συγκεκριμένο όχημα περιείχε εκρηκτικά. Ωστόσο σε άλλο αυτοκίνητο, που είχε νοικιάσει ένας από αυτούς, βρέθηκαν εκρηκτικά και εκρηκτικός μηχανισμός. Το ποινικό δικαστήριο (ένορκοι του Γιβραλτάρ) έκρινε τη θανάτωση των υπόπτων νόμιμη και αθώωσε τους δράστες. Οι συγγενείς των θανατωθέντων, μετά την εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων, ενώπιον των οποίων επικαλέστηκαν το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ, άσκησαν ατομική προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ, κατά του Ηνωμένου Βασιλείου. Το Δικαστήριο, με την απόφασή του υπογραμμίζει ότι, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 2, η θανάτωση είναι ανεκτή μόνο αν η προσφυγή στη βία ήταν απολύτως αναγκαία. Μετά από λεπτομερή ανάλυση και στάθμιση όλων των περιστάσεων δέχτηκε ότι, αν και η θανάτωση έγινε προς αποτροπή της χρήσης βίας (πυροδότησης των εκρηκτικών) δεν ήταν απολύτως αναγκαία διότι οι ύποπτοι μπορούσαν να έχουν συλληφθεί εγκαίρως, καθώς επίσης έπρεπε να έχουν δοθεί στους στρατιωτικούς οι κατάλληλες εντολές, ώστε σε περίπτωση ανάγκης, αν υποχρεωθούν να κάνουν χρήση βίας, να αποφύγουν την πρόκληση θανάτου. Άρα η θανάτωση δεν ήταν «απολύτως αναγκαία», συνεπώς η αθωωτική απόφαση των ενόρκων ήταν ασυμβίβαστη προς το δικαίωμα στη ζωή, που καθιερώνεται με το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ.

Τομαζί κατά Γαλλίας (Tomasi v. France) αποφ. Α 241-Α της 27ης Αυγούστου 1992

Στην υπόθεση Τομαζί κατά Γαλλίας (Tomasi v. France) το Δικαστήριο με την απόφασή του έκρινε ότι ο προσφεύγων είχε υποστεί, κατά τη διάρκεια της προσωρινής κράτησής του ως υπόπτου για τρομοκρατική δολοφονία και απόπειρα φόνου, βασανιστήρια, που είχαν αφήσει ίχνη στο σώμα του και που είχαν βεβαιωθεί από τους ιατροδικαστές οι οποίοι τον εξέτασαν. Καταδίκασε επομένως τη Γαλλία και επιδίκασε στον προσφεύγοντα, ομόφωνα, χρηματική ικανοποίηση.

Ακσού κατά Τουρκίας (Aksoy v. Turkey) αποφ. της 18ης Δεκεμβρίου 1996, REC.1997-VI

Παρόμοια η απόφαση στην υπόθεση Ακσού κατά Τουρκίας (Aksoy v. Turquie), στην οποία ο προσφεύγων, μεταλλοτεχνίτης 29 ετών, είχε υποβληθεί από την αντιτρομοκρατική υπηρεσία της αστυνομίας στο βασανιστήριο που είναι γνωστό ως «παλαιστινιακό κρέμασμα», δηλ. είχε

περιδεθεί γυμνός, με τα χέρια δεμένα πισθάγκωνα, και είχε κρεμαστεί από τους βραχίονες. Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι: «Μια τέτοια μεταχείριση δεν μπορεί παρά να ήταν ηθελημένη, εμπρόθετη (προγραμματισμένη)... με σκοπό να δεχθούν οι αστυνομικοί ομολογίες ή αποκαλύψεις από τον υποβαλλόμενο στο βασανισμό. Επιπλέον του σοβαρού πόνου που πρέπει να προκαλέσει το βασανιστήριο αυτό κατά τη διάρκειά του, οδήγησε, σύμφωνα με την ιατρική πραγματογνωμοσύνη, σε παράλυση και των δύο βραχιόνων, η οποία παρατάθηκε επί κάποιο διάστημα».

- *Γκουτζάρντι κατά Ιταλίας (Guzzardi v. Italia) αποφ. 39 της 6ης Νοεμβρίου 1980*

Στην υπόθεση Γκουτζάρντι κατά Ιταλίας (*Guzzardi v. Italia*) ο προσφεύγων είχε τεθεί κατά το έτος 1973 σε προσωρινή κράτηση ως ύποπτος για συμμετοχή σε ομάδα κακοποιών και ως συμμετοχος σε απαγωγή ενός βιομηχάνου, που αφέθηκε ελεύθερος μετά την καταβολή λύτρων. Το Εφετείο του Μιλάνου κατά το έτος 1979 τον καταδίκασε σε κάθειρξη δέκα οκτώ ετών. Η προσωρινή κράτηση δεν μπορούσε, κατά το νόμο που ίσχυε στην Ιταλία, να υπερβεί τα δύο έτη. Γι' αυτό, μετά τη συμπλήρωση του χρονικού αυτού διαστήματος, κατά το έτος 1975, τέθηκε σε περιορισμό διαμονής σε μια νησίδα, κοντά στη Σαρδηνία, επί τριετία. Ο περιορισμός αυτός ήταν άσχετος προς την ποινική διαδικασία και στηρίχτηκε σε διάταξη που αφορούσε πρόσωπα επικίνδυνα για την ασφάλεια και για τα δημόσια ήθη, και σε νόμο του 1965 που αφορούσε μέλη της μαφίας. Το μέτρο αυτό επικυρώθηκε αμετάκλητα με δικαστικές αποφάσεις. Τα ιταλικά δικαστήρια όμως διέταξαν τη μεταγωγή του σε μικρή κοινότητα της ηπειρωτικής Ιταλίας, όπου παρέμεινε έως το Φεβρουάριο του 1978. Με την απόφασή του το Δικαστήριο ασχολήθηκε με τις συνθήκες του περιορισμού του προσφεύγοντος στη νησίδα. Έκρινε ότι, λόγω του περιορισμένου χώρου, του ερημικού περιβάλλοντος, της αυστηρής επιτήρησης και του αποκλεισμού κοινωνικών επαφών, ο «περιορισμός» εξομοιωνόταν με «στέρηση της ελευθερίας», που ήταν επιτρεπτή μόνο αν μπορούσε να υπαχθεί σε μια από τις έξι περιπτώσεις κατά τις οποίες, κατ' εξαίρεση, αυτή συγχωρείται από το ως άνω άρθρο. Η Ιταλία υποστήριξε, επικουρικά, ότι υπό την εκδοχή ότι ο περιορισμός διαμονής του προσφεύγοντος εξομοιωνόταν προς «στέρηση της ελευθερίας» του, υπαγόταν στην περίπτωση του εδαφίου ε διότι επρόκειτο για «αλήτη». Το δικαστήριο δεν δέχτηκε την άποψη αυτή, εφόσον βάσει του ιστορικού ο προσφεύγων είχε μόνιμη κατοικία, ούτε, άλλωστε, είχε τεθεί υπό «περιορισμό» ως «αλήτης». Επιπλέον έκρινε ότι η εξαίρεση του εδαφίου ε αφορά μόνο τις κατηγορίες προσώπων που μνημονεύει. Συνεπώς ο προσφεύγων δεν μπορούσε να στερηθεί την ελευθερία του με τη σκέψη ότι ανήκε σε κατηγορία πιο επικίνδυνη και αντικοινωνική. Με τις σκέψεις αυτές το ΕΔΔΑ καταδίκασε την Ιταλία.

- *Λουκάνωφ κατά Βουλγαρίας (Loucanov v. Bulgarie) αποφ. της 20ης Μαρτίου 1997, REC.. 1997-II, fasc. 34*

Χαρακτηριστική είναι και η υπόθεση Λουκάνωφ κατά Βουλγαρίας (*Loucanov v. Bulgarie*). Ο προσφεύγων, που υπήρξε, έως το 1990, αντιπρόεδρος της κυβέρνησης της Βουλγαρίας, συνελήφθη στις 9 Ιουλίου 1992 και τέθηκε σε προληπτική κράτηση, ως ύποπτος υπεξαίρεσης κατ' εξακολούθηση σε βάρος του βουλγαρικού κράτους, η οποία είχε πραγματοποιηθεί με τη χορήγηση από την κυβέρνηση, συλλογικά, διάφορων σημαντικών κεφαλαίων, σε χώρες του τρίτου κόσμου υπό ανάπτυξη. Όλες οι αιτήσεις διακοπής της κράτησής του απορρίφθηκαν. Στις 30 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους αποφυλακίστηκε υπό όρους. Στις 2 Οκτωβρίου 1996 ο Λουκάνωφ δολοφονείται κοντά στην κατοικία του. Το Δικαστήριο ασχολήθηκε και σ' αυτή την υπόθεση με την κανονικότητα

(νομιμότητα) της σύλληψης και κράτησης. Δέχτηκε ότι όσον αφορά τα κεφάλαια που περιήλθαν πράγματι στις χώρες αυτές, ως διακρατική ενίσχυση, δεν υπήρχε υπεξαίρεση αφού ούτε αυτός ούτε τρίτος ωφελήθηκε αθεμίτως. Όσον αφορά δε την κατηγορία ότι το 1/3 των κεφαλαίων αυτών είχε ιδιοποιηθεί ο ίδιος, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι δεν υπήρχε κανένα στοιχείο, άρα η στέρηση της ελευθερίας του δεν ήταν κανονική (σύννομη) ούτε στηρίχθηκε σε λογικές ενδείξεις ότι ο αντιπρόεδρος Λουκάνωφ είχε υπεξαιρέσει και ιδιοποιηθεί τα χρήματα. Ήταν επομένως, από την άποψη του άρθρου 5 παρ.1, αυθαίρετη. Η Βουλγαρία ομοφώνως καταδικάστηκε.

- *Ελληνικά Διυλιστήρια, Στραν και Στρατής Ανδρεάδης κατά Ελλάδος, (Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece) αποφ. Α 301 Β της 9ης Δεκεμβρίου 1994*

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα είναι η απόφαση στην υπόθεση *Ελληνικά Διυλιστήρια, Στραν και Στρατής Ανδρεάδης κατά Ελλάδος*. Οι προσφεύγοντες είχαν αναλάβει να δημιουργήσουν διυλιστήριο στα Μέγαρα, σε εδαφική περιοχή που θα έθετε στη διάθεσή τους το κράτος, το οποίο όμως δεν μπόρεσε να εκπληρώσει την υποχρέωσή του αυτή. Στις 14 Οκτωβρίου 1977 η κυβέρνηση κήρυξε τη λύση της σύμβασης για την κατασκευή του διυλιστηρίου με το νόμο 141/1975, που προέβλεπε τη λύση συμβάσεων που είχαν συναφθεί κατά τη διάρκεια του στρατιωτικού καθεστώτος. Οι προσφεύγοντες κατέφυγαν στη διαιτησία που είχε προβλεφθεί και δικαιώθηκαν από διαιτητικό δικαστήριο που τους επιδίκασε μεγάλα χρηματικά ποσά ως αποζημίωση κ.λπ. Το ελληνικό δημόσιο ζήτησε τη δικαστική ακύρωση της διαιτητικής απόφασης. Τα δικαστήρια ουσίας απέρριψαν την αγωγή ακύρωσης. Ενώ όμως η υπόθεση είχε φτάσει ενώπιον του Αρείου Πάγου και ο εισηγητής αρεοπαγίτης είχε προτείνει την απόρριψη της αίτησης του δημοσίου, ψηφίστηκε από τη Βουλή ο νόμος 1701/1987, με τον οποίο καταργήθηκαν οι διαιτητικές ρητρες σε συμβάσεις που είχαν καταρτιστεί υπό το στρατιωτικό καθεστώς και ακυρώθηκαν οι διαιτητικές αποφάσεις που είχαν εκδοθεί βάσει τέτοιων ρητρών. Με τον ίδιο νόμο κηρύχθηκαν παραγεγραμμένες οι απαιτήσεις από τέτοιες συμβάσεις. Ο νόμος αυτός κρίθηκε από τον Άρειο Πάγο συνταγματικός και η απόφαση που απέρριπτε την ακυρωτική αγωγή του δημοσίου αναίρεθηκε. Οι ενδιαφερόμενοι προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ επικαλούμενοι παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 (δίκαιη δίκη) και προσβολή ιδιοκτησίας, υπό την έννοια του άρθρου 1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου. Το Δικαστήριο αναφέρθηκε πρώτον στην αρχή της ισότητας δικονομικών όπλων και έκρινε ομοφώνως ότι ο νόμος 1701/1987 αποτελεί ανεπίτρεπτη νομοθετική επέμβαση στη δικαστική λειτουργία με σκοπό τον επηρεασμό της έκβασης της εκκρεμούς δίκης. Καταδίκασε έτσι τη χώρα μας για παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1. Επιπλέον, μετά τη διαιτητική απόφαση, με την οποία είχαν επιδικαστεί συγκεκριμένα χρηματικά ποσά, οι προσφεύγοντες είχαν δεδικασμένο και τίτλο εκτελεστό. Επομένως τα ποσά αυτά ήταν «περιουσία» των ενδιαφερομένων. Το κράτος, επιλέγοντας να παρέμβει με νόμο για να ανατρέψει το κεκτημένο δικαίωμά τους, παραβίασε το άρθρο 1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου. Με την απόφαση αυτή επιδικάστηκαν στους προσφεύγοντες, βάσει του άρθρου 50 της ΕΣΔΑ, τεράστιες αποζημιώσεις.

- *Χόφμαν κατά Αυστρίας, (Hoffmann v. Autriche) αποφ. Α 255-C της 23 Ιουνίου 1993*

Στην υπόθεση *Χόφμαν κατά Αυστρίας (Hoffmann v. Autriche)*, οι σύζυγοι ήταν αρχικά και οι δύο καθολικοί και τα δύο τέκνα τους βαφτίστηκαν κατά το καθολικό δόγμα. Αργότερα η σύζυγος και μητέρα προσχώρησε στους μάρτυρες του Ιεχωβά και μετά διετία ο γάμος λύθηκε με διαζύγιο (1986). Ο σύζυγος εναντιώθηκε στην ανάθεση της επιμέλειας των τέκνων στη μητέρα τους λόγω

των θρησκευτικών της πεποιθήσεων και των πρακτικών που οι μάρτυρες του Ιεχωβά ακολουθούν, ιδίως της απαγόρευσης αιμοληψίας. Το Ακυρωτικό της Αυστρίας αποφάνθηκε ότι η ανάθεση της επιμέλειας στη μητέρα, από τα δικαστήρια της ουσίας, ήταν παράνομη, επειδή παραγνώριζε τις διατάξεις του αυστριακού νόμου για τη θρησκευτική εκπαίδευση, επιπλέον δε ήταν ασύμφορη για τα τέκνα. Η μητέρα προσέφυγε στο Δικαστήριο, επικαλούμενη τα άρθρα 8 και 9, καθώς και 14 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο, με την απόφασή του, δέχτηκε ότι η κρίση του Ακυρωτικού, που βασικά αναφέρεται στη θρησκευτική εκπαίδευση, ενείχε διαφορετική μεταχείριση μεταξύ θρησκειών, προσέβαλε επομένως τα συνδυασμένα άρθρα 8 και 14 της ΕΣΔΑ.

- *Μαλόνε κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Malone v. United Kingdom) αποφ. Α82 της 2ας Αυγούστου 1984*

Στην υπόθεση *Μαλόνε κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Malone v. United Kingdom)* το Δικαστήριο έκρινε ότι η μυστική παρακολούθηση της αλληλογραφίας και της τηλεφωνικής επικοινωνίας, καθώς και η μυστική καταγραφή των τηλεφωνικών κλήσεων αποτελεί ασφαλώς επέμβαση στο δικαίωμα που προστατεύεται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Στο βρετανικό δίκαιο τέτοιες παρεμβάσεις δεν προβλέπονταν από νόμο, που να καθορίζει με σαφήνεια σε ποιες περιπτώσεις και με ποιες εγγυήσεις επιτρέπονταν. Γίνονταν με απλή εντολή του Υπουργού Εσωτερικών, το δε πεδίο και οι όροι που απαιτούνταν ήταν ρευστοί και αβέβαιοι. Επομένως δεν υπήρχε νομοθετική πρόβλεψη, όπως απαιτεί η παράγραφος 2, προκειμένου να οριοθετηθούν κάποιες θεμιτές εξαιρέσεις. Έτσι το Δικαστήριο καταδίκασε τη Μεγάλη Βρετανία για παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.

- *Φούνκε, Κρεμιέ και Μιαίιχ κατά Γαλλίας, (Funke, Cremieux et Miaillhe v. France) αποφ. Α 256 Α της 25ης Φεβρουαρίου 1993*

Με την απόφασή του το Δικαστήριο δέχτηκε ότι η επίσκεψη τελωνιακών κ.λπ. στην κατοικία των προσφευγόντων και η εκεί έρευνα και κατάσχεση εγγράφων και στοιχείων (υπό τις ειδικότερες περιστάσεις που εκτίθενται σε κάθε μία υπόθεση) ενείχε ανάμιξη στην ιδιωτική ζωή και στην αλληλογραφία τους. Ακολούθως ερεύνησε αν αυτή εμπίπτει στην προβλεπόμενη από την παράγραφο 2 του άρθρου 8 θεμιτή εξαίρεση (περιορισμό του δικαιώματος), χάριν της «οικονομικής ευημερίας της χώρας». Δέχτηκε, πράγματι, ότι τόσο η έρευνα όσο και η κατάσχεση στοιχείων για τη διαπίστωση φορολογικών και τελωνειακών παραβάσεων εμπίπτει στην εξαίρεση αυτή. Υπό την προϋπόθεση όμως ότι τέτοιες επεμβάσεις ήταν αναγκαίες, κρίση που πρέπει να ανατίθεται σε δικαστική αρχή, και ότι τηρείται η αρχή της αναλογικότητας. Στις υπόψη υποθέσεις καταδίκασε τη Γαλλία για παραβίαση του οικογενειακού ασύλου.

- *Ντάντζαν κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Dudgeon v. United Kingdom) αποφ. Α 45 της 22ας Οκτωβρίου 1981*

Στην υπόθεση *Ντάντζαν κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Dudgeon v. United Kingdom)*, το Δικαστήριο, με την απόφασή του καταδίκασε τη Μεγάλη Βρετανία, διότι, διατηρώντας στη Βόρεια Ιρλανδία την παλιά ποινική νομοθεσία (1861, 1885) που εξακολουθούσε να απαγορεύει γενικά τις ομοφυλοφιλικές, έστω και συναινετικές, επαφές μεταξύ ενηλίκων ανδρών, με αυστηρές μάλιστα κυρώσεις, παραβίασε το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή του προσφεύγοντος, με το να τον υποβάλει σε ανάκριση ως ομοφυλόφιλο.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων Ανθρώπου

Η ΕΕΔΑ αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που συνενεστήθη σύμφωνα με τις Αρχές του Παρισιού (βλ. κάτωθι).

Σκοπός της ΕΕΔΑ είναι η συνεχής επισήμανση σε όλα τα όργανα της Πολιτείας της ανάγκης αποτελεσματικής κατοχύρωσης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όλων όσων διαβιούν στην ελληνική επικράτεια.

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό της Νόμο η ΕΕΔΑ έχει τις ακόλουθες καθ'ύλην αρμοδιότητες:

(α) Την εξέταση ζητημάτων που αφορούν στην προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τα οποία εγείρει είτε η Κυβέρνηση είτε η Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής ή προτείνονται από τα μέλη της ή από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

(β) Την υποβολή συστάσεων και προτάσεων, την εκπόνηση μελετών, την υποβολή εκθέσεων και γνωμοδοτήσεων για τη λήψη νομοθετικών, διοικητικών ή άλλων μέτρων που συμβάλλουν στη βελτίωση της προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

(γ) Την ανάπτυξη πρωτοβουλιών για τη ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης σε θέματα σεβασμού των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

(δ) Την ανάληψη πρωτοβουλιών για την καλλιέργεια του σεβασμού των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος.

(ε) Τη διατήρηση μόνιμης επικοινωνίας και συνεργασίας με διεθνείς οργανισμούς, παρεμφερή όργανα άλλων χωρών, καθώς και εθνικές ή διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

(στ) Την γνωμοδότηση για εκθέσεις που πρόκειται να υποβάλει η χώρα σε διεθνείς οργανισμούς για θέματα προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

(ζ) Τη δημόσια γνωστοποίηση των θέσεων της ΕΕΔΑ με κάθε πρόσφορο τρόπο.

(η) Την σύνταξη ετήσιας έκθεσης για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

(θ) Την οργάνωση Κέντρου Τεκμηρίωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

(ι) Την εξέταση της προσαρμογής της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τη σχετική γνωμοδότηση προς τα αρμόδια όργανα της Πολιτείας.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ)(Δικαστήριο του Στρασβούργου)

Ιδρύθηκε με σκοπό να συστηματοποιήσει την εξέταση προσφυγών που αφορούν τα ανθρωπίνια δικαιώματα κατά των κρατών μελών βάσει της **ΕΣΔΑ**, η οποία υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1950. Έργο του Δικαστηρίου είναι ο έλεγχος της εφαρμογής της Σύμβασης, εκδικάζοντας προσφυγές πολιτών κατά παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες διαπράχθηκαν από κράτη μέλη.

Πρόκειται για τον πρώτο σε διεθνές επίπεδο δικαστικό μηχανισμό προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρέχει τη δυνατότητα τόσο διακρατικής όσο και ατομικής προσφυγής, μετά την εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων. Η Επιτροπή Υπουργών επιμελείται της πιστής εφαρμογής και εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ εκ μέρους των κρατών μελών.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων εδρεύει στο Στρασβούργο. Κάθε κράτος μέλος της Σύμβασης διαθέτει σε αυτό έναν δικαστή. Από ελληνικής πλευράς, μετέχει, με την παράλληλη ιδιότητα του Αντιπροέδρου του Δικαστηρίου, ο Καθηγητής κ. Χρήστος Ροζάκης.

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)

Υιοθετήθηκε υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1950 με σκοπό την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης συμμετέχουν στη Σύμβαση, όπως επίσης αναμένεται από τα νέα μέλη να την επικυρώσουν το ταχύτερο δυνατό.

Βάσει της Σύμβασης ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ο πολίτης που θεωρεί ότι έχουν παραβιαστεί τα δικαιώματά του σύμφωνα με τη Σύμβαση από ένα κράτος μέλος μπορεί να φέρει την υπόθεση στο Δικαστήριο. Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι νομικά δεσμευτικές και το Δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να επιδικάσει αποζημίωση. Το καθεστώς που δίνει τη δυνατότητα να προστατεύονται οι πολίτες από παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί καινοτομία όσον αφορά τις διεθνείς συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς παρέχει στο άτομο έναν ενεργό ρόλο στη διεθνή σκηνή (παραδοσιακά, μόνο τα κράτη θεωρούνταν υποκείμενα της διεθνούς νομοθεσίας). Η ΕΣΔΑ παραμένει η μόνη διεθνής συμφωνία για τα ανθρώπινα δικαιώματα που παρέχει αυτό τον υψηλό βαθμό προστασίας του ατόμου. Τα κράτη μέλη μπορούν επίσης να φέρουν υποθέσεις εναντίον άλλων κρατών μελών στο Δικαστήριο, αν και αυτή η δυνατότητα σπάνια χρησιμοποιείται.

Ευρωπαϊκό Σύνταγμα

Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, με τον επίσημο τίτλο «συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης», σχεδιάστηκε ως συνέχιση της διαδικασίας θεσμικής μεταρρύθμισης που ξεκίνησε με τη συνθήκη της Νίκαιας.

Είναι αποτέλεσμα των εργασιών της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης που κατέληξε στην έγκριση «σχεδίου συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης» τον Ιούλιο του 2003. Το σχέδιο αυτό χρησίμευσε ως βάση για τις εργασίες της Διακυβερνητικής Διάσκεψης (ΔΚΔ) που άρχισαν επίσημα τον Οκτώβριο του 2003. Η ΔΚΔ έληξε στις 29 Οκτωβρίου 2004 στη Ρώμη με την υπογραφή της νέας συνταγματικής συνθήκης από τους 25 αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών.

Για να τεθεί σε ισχύ η συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, έπρεπε να επικυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη, με βάση τους ισχύοντες συνταγματικούς κανόνες τους, δηλαδή μέσω επικύρωσης από το κοινοβούλιο ή μέσω δημοψηφίσματος.

Λόγω των δυσκολιών που συνάντησε η επικύρωση της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης σε ορισμένα κράτη μέλη, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων αποφάσισαν, στο πλαίσιο των εργασιών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 16ης και 17ης Ιουνίου 2005, να δρομολογήσουν μια «περίοδο προβληματισμού» με αντικείμενο το μέλλον της Ευρώπης. Κατά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 21ης και 22ας Ιουνίου 2007, οι Ευρωπαίοι ιθύνοντες κατέληξαν σε συμβιβασμό. Δόθηκε εντολή για τη σύγκληση μιας ΔΚΔ με σκοπό την οριστικοποίηση και την έκδοση μιας «μεταρρυθμιστικής συνθήκης» για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Νομική προσωπικότητα της Ένωσης

Οι δύο Κοινότητες -Ευρωπαϊκή Κοινότητα και Ευρατόμ- που συνθέτουν την Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτουν νομική προσωπικότητα. Αντίθετα, η συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν περιέχει καμία διάταξη για τη νομική προσωπικότητα της Ένωσης, παρά το γεγονός ότι αυτή περιλαμβάνει τις δύο προαναφερθείσες Κοινότητες και δύο τομείς διακυβερνητικού χαρακτήρα - Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και δικαστική και αστυνομική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει τη δυνατότητα να συνάπτει και να διαπραγματεύεται συμφωνίες στο πλαίσιο της τήρησης των εξωτερικών της αρμοδιοτήτων, να συμμετέχει ως μέλος σε διεθνείς οργανισμούς και να έχει αντιπροσωπεΐες σε τρίτα κράτη.

Το θέμα της νομικής προσωπικότητας της Ένωσης τίθεται κυρίως στο επίπεδο των εξωτερικών σχέσεων, ιδίως όσον αφορά τη δυνατότητα να συνάπτει συνθήκες ή να προσχωρεί σε συμβάσεις. Η Ένωση δεν διαθέτει εκ των προτέρων την «treaty making power», δηλαδή τη διεθνή δυνατότητα να συνάπτει συμφωνίες με τρίτα κράτη. Ωστόσο, επιδιώκει συγκεκριμένους στόχους στο διεθνές επίπεδο είτε με τη σύναψη συμφωνιών μέσω του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είτε με τη λήψη θέσεων στη διεθνή σκηνή, ιδίως στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ.

Το ευρωπαϊκό Σύνταγμα, που βρίσκεται στο στάδιο της κύρωσής του, προβλέπει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα διαθέτει νομική προσωπικότητα.

Συνθήκη του Άμστερνταμ

Η συνθήκη του Άμστερνταμ είναι το αποτέλεσμα της Διακυβερνητικής Διάσκεψης που ξεκίνησε στις 29 Μαρτίου 1996 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τορίνο. Εγκρίθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ (16 και 17 Ιουνίου 1997) και στη συνέχεια υπεγράφη στις 2 Οκτωβρίου 1997 από τους υπουργούς Εξωτερικών των 15 κρατών μελών. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαΐου 1999 (την πρώτη ημέρα του δεύτερου μήνα που έπεται της κύρωσής της από το τελευταίο κράτος μέλος) μετά την κύρωσή της από όλα τα κράτη μέλη σύμφωνα με τους αντίστοιχους συνταγματικούς τους κανόνες.

Στο νομοθετικό επίπεδο, η συνθήκη του Άμστερνταμ τροποποιεί ορισμένες διατάξεις της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, διατάξεις για την ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς πράξεις, κυρίως με τη δημιουργία μιας κοινοτικής πολιτικής για την απασχόληση, την κοινοτικοποίηση ορισμένων θεμάτων που υπάγονται στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων (ΔΕΥ), τη μεταρρύθμιση της ευρωπαϊκής Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), την επέκταση της ψηφοφορίας με ειδική πλειοψηφία, την αύξηση των εξουσιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, καθώς και τη δυνατότητα στενότερης συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών. Η συνθήκη του Άμστερνταμ δεν υποκαθιστά τις υπόλοιπες αλλά προστίθεται σε αυτές.

Συνθήκη του Μάαστριχτ

Θεωρείται σήμερα ίσως η σημαντικότερη και ιστορικότερη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ηπείρου και η δεύτερη ομοίως σε παγκόσμια κλίμακα μετά εκείνης της ίδρυσης του ΟΗΕ. Ιστορικά δεν υπήρξε ποτέ, στη παγκόσμια ιστορία παρόμοια συνθήκη με τόσο πλούσιο οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιεχόμενο που να διατηρούσε ταυτόχρονα και το "ισότιμον" των Μελών Χωρών.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ που έλαβε το όνομα της πόλης Μάαστριχτ όταν εκεί στις 7 Φεβρουαρίου του 1992 και υπεγράφη, αποτελεί την τρίτη κατά σειρά θεμελιώδη συνθήκη με την οποία ολοκληρώθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύγχρονος θεσμός.

Πρώτη θεμελιώδης συνθήκη ήταν η Συνθήκη της Ρώμης (1957).

Δεύτερη θεμελιώδης συνθήκη ήταν η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986), και

Τρίτη θεμελιώδης συνθήκη είναι η **Συνθήκη του Μάαστριχτ** (1992).

Συνθήκη της Νίκαιας

Η συνθήκη της Νίκαιας, που εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 2000 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας και υπεγράφη στις 26 Φεβρουαρίου 2001, τέθηκε σε ισχύ την 1η Φεβρουαρίου 2003.

Αποτελεί καρπό της Διακυβερνητικής Διάσκεψης (ΔΚΔ) που είχε αρχίσει τον Φεβρουάριο του 2000 με αντικείμενο την προσαρμογή του τρόπου λειτουργίας των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων πριν από την προσχώρηση νέων κρατών μελών.

Η συνθήκη της Νίκαιας προετοίμασε επομένως το έδαφος για την απαραίτητη θεσμική μεταρρύθμιση ενόψει της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης. Ορισμένες από τις διατάξεις της προσαρμόστηκαν με τη συνθήκη προσχώρησης των δέκα νέων κρατών μελών, η οποία υπεγράφη τον Απρίλιο του 2003 στην Αθήνα, και τη συνθήκη του Λουξεμβούργου για την προσχώρηση της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας, η οποία υπεγράφη τον Απρίλιο του 2005. Από την 1η Ιανουαρίου 2007, ημερομηνία κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η τελευταία διεύρυνση, θεμέλιοι λίθοι της Ένωσης είναι οι συνθήκες ΕΕ και ΕΚ, όπως τροποποιήθηκαν τελευταία με τις συνθήκες της Νίκαιας, των Αθηνών και του Λουξεμβούργου.

Οι κυριότερες αλλαγές που επέφερε η συνθήκη της Νίκαιας αφορούν τον περιορισμό του μεγέθους και τη σύνθεση της Επιτροπής, την επέκταση της ειδικής πλειοψηφίας, τη στάθμιση των ψήφων στο Συμβούλιο Υπουργών και την απλούστευση του μηχανισμού της ενισχυμένης συνεργασίας. Η «Δήλωση για το μέλλον της Ένωσης» που προσαρτήθηκε στην εν λόγω συνθήκη καθορίζει τα επόμενα βήματα προς την εμβάθυνση των θεσμικών μεταρρυθμίσεων, έτσι ώστε η συνθήκη της Νίκαιας να αποτελεί απλώς ένα στάδιο αυτής της πορείας.

Το σχέδιο Συντάγματος, το οποίο υπεγράφη τον Οκτώβριο του 2004, θεωρήθηκε η συνέχιση της διαδικασίας των θεσμικών μεταρρυθμίσεων που ξεκίνησε με τη συνθήκη της Νίκαιας.

Η συνταγματική συνθήκη, για να αρχίσει να ισχύει, έπρεπε να επικυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη, σύμφωνα με τους συνταγματικούς τους κανόνες, είτε με ψήφισμα στο Κοινοβούλιο είτε με δημοψήφισμα. Λόγω των δυσχερειών που ανέκυψαν κατά την επικύρωση της συνθήκης αυτής σε ορισμένα κράτη μέλη, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων αποφάσισαν, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 16ης και 17ης Ιουνίου 2005, να υπάρξει μια «περίοδος προβληματισμού» σχετικά με το μέλλον της Ευρώπης.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 21ης και της 22ας Ιουνίου 2007, οι Ευρωπαίοι ηγέτες κατέληξαν σε ένα συμβιβασμό. Δόθηκε εντολή για έναρξη Διακυβερνητικής Διάσκεψης με αντικείμενο την οριστικοποίηση και τη θέσπιση όχι ενός Συντάγματος αλλά μιας «μεταρρυθμιστικής συνθήκης» για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Εάν η συνθήκη αυτή επικυρωθεί, θα τεθεί σε ισχύ τον Ιούνιο του 2009 πριν από τις προσεχείς εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων

Με την ευκαιρία της 50ής επετείου της οικουμενικής διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τον Δεκέμβριο 1998, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (3-4 Ιουνίου 1999) αποφάσισε να αναλάβει εργασίες με σκοπό την εκπόνηση ενός Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ως στόχος τέθηκε η συγκέντρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων που ισχύουν σε επίπεδο Ένωσης σε ένα μόνο κείμενο ώστε να καταστούν αυτά περισσότερο σαφή.

Ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ προκηρύχθηκε επίσημα κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, στις 7 Δεκεμβρίου 2000. Βασίζεται στις κοινοτικές Συνθήκες, στις διεθνείς συμβάσεις, μεταξύ των οποίων η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1950 και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1989, στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών καθώς και στις διάφορες δηλώσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Η εκπόνηση του σχεδίου του Χάρτη ανατέθηκε σε ειδικό όργανο -μια Συνέλευση- που απαρτίζεται από 62 μέλη, ιδίως αντιπροσώπους των ευρωπαϊκών οργάνων και των κυβερνήσεων των κρατών μελών.

Ο Χάρτης καθορίζει, μέσω των 54 άρθρων του που συγκεντρώνονται σε επτά κεφάλαια, τα θεμελιώδη δικαιώματα όσον αφορά την αξιοπρέπεια, την ελευθερία, την ισότητα, την αλληλεγγύη, την ιδιότητα του πολίτη και τη δικαιοσύνη.

Το Σύνταγμα -που βρίσκεται υπό κύρωση- σηματοδοτεί μια σημαντική πρόοδο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ένωση. Ενσωματώνει το Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων και καθιστά την Ένωση αρμόδια να προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Μέχρι σήμερα ο Χάρτης -επίσημη δήλωση των θεσμικών οργάνων- ενσωματωμένος στο Σύνταγμα, παρέχει στην Ένωση και στα κράτη μέλη της έναν πίνακα θεμελιωδών δικαιωμάτων που θα είναι νομικά δεσμευτικός για όλους τον υπογράφουν. Ο Χάρτης καθίσταται έτσι πιο προσιτός σε όλους τους πολίτες που θα ενημερωθούν καλύτερα σχετικά με τα δικαιώματά τους. Επιπλέον, περιλαμβάνει δικαιώματα που δεν διασφαλίζονται από την ΕΣΔΑ που περιορίζεται στην προστασία των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Πρόκειται ιδίως για τα κοινωνικά δικαιώματα των εργαζομένων, την προστασία των δεδομένων, τη βιοηθική ή το δικαίωμα ορθής διαχείρισης.

ΛΗΜΜΑΤΑ / ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

- Συνταγματικά Δικαιώματα
- Ευρωπαϊκή Ένωση
- Ευρωσύνταγμα
- Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
- Ευρωπαϊκή Συνθήκη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
- Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- ~Βενιζέλος Ευάγγελος , Η συνθήκη του Μάαστριχτ και ο Ευρωπαϊκός συνταγματικός χώρος, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή
- ~Γιαταγάνας Ξενοφών, Η ενσωμάτωση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε στις συνθήκες, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- ~Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., Η σημασία του Ευρωπαϊκού Συστήματος προστασίας των δικ. Του ανθρώπου, Ε Ε Ευρωπ. Δ
- ~Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικά Δικαιώματα/ Ατομικά Δικαιώματα, εκδ. Αντ. Σάκκουλα
- ~Δαγτόγλου Π.Δ. Κοινοτικό Δίκαιο, εκδ. Αντ.Σάκκουλα
- ~Δημητρόπουλος Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα- Γενικό μέρος, εκδ. Αντ.Σάκκουλα
- ~Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Ευρωπαϊκό Σύνταγμα (κείμενα Εργασίας), εκδ. Αντ. Σάκκουλα
- ~Ρούκουνας Εμμανουήλ, Διεθνής Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εκδ. Εστία
- ~Κυπραίος Μιχάλης, Σχέση Συντάγματος και Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου, εκδ. Αντ.Σάκκουλα
- ~Μαγγανάς Αντώνης, ΕΣΔΑ/ Αποφάσεις & Πρακτική Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- ~Ρούκουνας Εμμανουήλ, Διεθνής Προστασία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εκδ. Εστία
- ~Σατλάνης Χρήστος, Εισαγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας ανθρ. Δικαιωμάτων, εκδ. Αντ.Σάκκουλα
- ~Σκανδάμης Νίκος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο- Κείμενα, εκδ.Αντ. Σάκκουλα
- ~Στάγκος Π., Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη- Η σχέση της με τη συνταγματική εξέλιξη της ΕΕ, εκδ. Σάκκουλα

~Στεφάνου Κ., Λυμούρης Ν.(εισαγωγή επιμέλεια), Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Αντ.Σάκκουλα

Ξένη

~Strangas-Iliopoulos Julia, La protection des droits sociaux fondamentaux dans les etats-membres de l'Union Europeenne, ed. Ant.Sakkoylas

~Grewe Constance/ Ruiz-Fabri Helene, Droits Constitutionnels europeens, ed. Puf

~Sudre Frederic, Droit international et europeen des droits de l'homme, ed. Puf

~LaTorre Masimo, European Citizenship- An institutional challenge, ed. Kluwer Law International

~Human Rights Law Journal (HRLJ)

30 oct 2002

4 nov 2000

31 dec 2000

Διαδικτυακοί τόποι

<http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/gnomi/item.php?id=455>

<http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/theoria/item.php?id=404>

http://efdindik.gr/arxeio/3_2005.html

<http://www.coe.int/>

<http://www.kemo.gr/archive/news/Ktistakis.htm>

<http://eur-lex.europa.eu/>

http://europa.eu/scadplus/constitution/index_el.htm

<http://www.servat.unibe.ch/law/icl/others.html>

http://www.nchr.gr/category.php?category_id=166

<http://www.futurdeleurope.parlament.gv.at/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B5-2000-0588&language=EL>

<http://el.wikipedia.org>

<http://elawyer.blogspot.com/>

www.mfhr.gr/archive/papers/SOTIROPOULOU.doc

http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_ec_el.htm

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/00400-r1.%20ann.gr0.htm

http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/071206_S1324.htm

